

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

EX. A

S. O. u.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1949:32
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

YRKESUTBILDNING FÖR VARUBUD M. FL.

BETÄNKANDE AVGIVET

AV

kommittén för yrkesutbildning åt varubud m. fl.

S T O C K H O L M

1 9 4 9

Statens offentliga utredningar 1949

Kronologisk förteckning

1. Norrlandskommitténs principbetänkande. Första delen. Norrlandska utvecklingslinjer. Idun. 303 s. Jo.
2. Norrlandskommitténs principbetänkande. Andra delen. Särskilda utredningar. Idun. 194 s. Jo.
3. Norrlandskommitténs principbetänkande. Tredje delen. Utåtanden och förslag i vissa frågor. Idun. 163 s. Jo.
4. Utredning med förslag om lösdruvarlagens upphävande m. m. Marcus. 213 s., bil. 1 73 s., bil. 2 106 s. I.
5. Principer och metoder för kostnadsberäkningar vid statens järnvägar. Beckman. 122 s. K.
6. Kriminalvård i frihet. Fångvårdsstyrelsens utredning angående skyddsarbetets organisation m. m. Marcus. 140 s. Ju.
7. Betänkande med förslag till indexreglering av folkpensionerna. Beckman. 80 s. S.
8. Betänkande angående förbättrad insyn i enskilda företags ekonomiska förhållanden. Norstedt. 105 s. Ju.
9. 1944 års allmänna skattekommitté. 3. Betänkande angående beskattning av realisationsvinster, m. m. samt ackumulerade inkomster. Marcus. 168 s. Fl.
10. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 17. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Värmlands län. Beckman. 45 s. K.
11. Betänkande om sinnesslövråden. Katalog och Tidskriftstryck. 248 s., 1 karta. I.
12. Utredning rörande folkpensionärernas bostadsförhållanden och bostadskostnader. Idun. 94 s. S.
13. 1945 års bankkommitté. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig affärsbank. Beckman. 83 s. Fl.
14. Bilagor till 1942 års järnvägskostnadsutrednings betänkande. Produktions- och kostnadsstrukturen vid statens järnvägar. Promemorior. Av A. Sjöberg. Beckman. 269 s. K.
15. P. M. med synpunkter på det svenska långtidsprogrammet. I anslutning till OEEC:s interimrapport. Beckman. 23 s. H.
16. Promemoria över preliminär utredning rörande befälsrekryteringen inom försvaret. Beckman. 75 s. Fö.
17. Betänkande med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. Idun. 277 s. Ju.
18. Kvalitetsforskning och konsumentupplysning. Kihlström. 265 s., 16 pl. H.
19. 1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. 2. Utredning med förslag till lagstiftning rörande tillfälliga bostäder vid skogs- och flottnings- m. fl. arbeten. Idun. 188 s., 26 pl. S.
20. Dissenterlagskommittén. Betänkande med förslag till religionsfrihetslag m. m. Marcus. XLVIII, 390 s. Ju.
21. Svensk hamnbyggnadspolitik. Marcus. 318 s. K.
22. Betänkande rörande gallring av handlingar hos vissa av försvarets myndigheter. Hægström. 232 s. Fö.
23. Lagberedningens utlåtande angående lagstiftning om gräns mot allmänt vattenområde. Norstedt. 28 s. Ju.
24. Kommunallagskommitténs betänkande 2 med förslag till ändrade bestämmelser om ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag. Idun. 84 s. I.
25. 1945 års försäkringsutredning. 1. Principbetänkande rörande försäkringsväsendet. Norstedt. 220 s. H.
26. 1945 års försäkringsutredning. 2. Betänkande med förslag till lag om trafikförsäkring. Norstedt. 160 s. H.
27. Betänkande med förslag till lag om sjömansskatt m. m. Katalog och tidskriftstryck. 237 s. Fl.
28. Folk- och skolbibliotek. Betänkande och förslag avgivet av folkbibliotekssakkunniga. Gummesson. 173 s. E.
29. Elkraftutredningens redogörelse nr 2:3—4. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Uppsala län och Södermanlands län. Beckman. 67 s. K.
30. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 9. Tiden juli 1947—juni 1948. Av K. Åmark. Idun. 271 s. Fo.
31. Social upplysning. Idun. 175 s., 89* s. S.
32. Yrkesutbildning för varubud m. fl. Norstedt. 66 s. E.

Ann. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen argivits, t. ex. E. = eckleslastikdepartementet. Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1949:32
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

YRKESUTBILDNING FÖR VARUBUD M. FL.

BETÄNKANDE AVGIVET AV

kommittén för yrkesutbildning åt varubud m. fl.

STOCKHOLM 1949

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

482311

STATEN OFFENTLIGA TRYCKERIEN 1912
KONSTENHUSGATAN 1

YRKESUTBILDNING FÖR VARUBUD M. FL.

RETNINGSREGLER

Sammanfattning för utställningen i Stockholm 1912.

STOCKHOLM 1912

REDAKTÖRER: A. ANDERSSON & SÖNER

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet...	5
I. <i>Kommitténs uppdrag</i>	7
II. <i>Antalet varubud och deras sysselsättningsförhållanden m. m.</i>	
Antalet varubud	10
Sysselsättningsförhållanden m. m.	16
III. <i>Vidtagna åtgärder för yrkesutbildning åt varubud m. fl.</i>	
Översikt över yrkesskolorganisationen	19
Vid yrkesskolorna meddelad yrkesutbildning	23
Yrkesutbildning inom näringslivet	24
IV. <i>Utbildningsförhållandena för varubud i de nordiska grannländerna</i>	
Danmark	30
Finland och Norge	32
V. <i>Ifrågasatta ytterligare åtgärder för yrkesutbildning åt varubud m. fl.</i>	
Uppgifter från rektorerna vid vissa kommunala yrkesskolor angående erfarenheten av utbildning för varubud	34
Möjligheten och lämpligheten av att förlägga budens yrkesutbildning helt eller delvis till arbetstid	36
a. Möjligheten att med hänsyn till tillgången på lokaler och lärare anordna kurser å dagtid vid yrkesskolorna	36
b. Uppgifter från yrkesskolerektorerna angående lämpligaste tid för kursernas förläggning	38
c. Uppgifter från arbetsmarknadsorganisationerna	39
d. Uppgifter från länsarbetsnämnderna	41
Organisationen av utbildningen och kostnadernas fördelning	42
VI. <i>Kommitténs synpunkter och förslag</i>	
Allmänna synpunkter	48
Utbildningens fördelning på arbetstid och fritid	51
Utformningen av yrkesundervisningen åt varubud m. fl. för fortsatt anställning såsom affärsbiträden, kontorister etc.	55
Utbildning åt varubud m. fl. för övergång till andra näringsområden än handel o. d.	58
Sammanfattning	64

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.

Den 18 januari 1946 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst tre sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag angående yrkesutbildning för varubud m. fl. yrkesutövare med likartad anställning.

Med stöd av bemyndigandet tillkallades den 19 januari 1946 såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens första kammare, direktören i tjänstemännens centralorganisation O. V. Åman, förbundsordföranden, numera byrådirektören i arbetsmarknadsstyrelsen B. R. Johansson samt byrådirektören i överstyrelsen för yrkesutbildning C. G. F. Söderqvist. Åt Åman uppdrogs att vara ordförande. Den 7 maj 1946 beviljades Åman begärt entledigande från uppdraget och såsom sakkunnig i hans ställe tillkallades dåvarande ombudsmannen i handelsarbetareförbundet, numera ombudsmannen i kommunaltjänstemannaförbundet K. E. E. Green, åt vilken jämväl uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

Till sekreterare åt de sakkunniga utsågs den 18 mars 1946 numera sekreteraren vid stadskansliet i Stockholms stad K.-H. E. Svenonius. På därom gjord framställning entledigades Svenonius den 15 december 1947 från ifrågavarande uppdrag och förordnades förste byråsekreteraren hos arbetsmarknadsstyrelsen H. B. Gårdstedt att tjänstgöra såsom sekreterare åt de sakkunniga, varjämte byråsekreteraren i försvarets socialbyrå S. G. Virdesten samt Svenonius förordnades att såsom experter biträda de sakkunniga.

De sakkunniga ha antagit benämningen kommittén för yrkesutbildning åt varubud m. fl.

De sakkunniga få härmed vördsamt överlämna betänkande med synpunkter och förslag rörande yrkesutbildning för varubud m. fl. Med avgivandet av detta betänkande anser utredningen sitt uppdrag slutfört.

Stockholm den 27 juni 1949.

ELIS GREEN

BERTIL JOHANSSON

CARL SÖDERQVIST

Birger Gårdstedt

I. Kommitténs uppdrag.

I det yttrande till statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 18 januari 1946, vari dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Erlander, hemställde om bemyndigande att igångsätta förevarande utredning, anfördes bland annat:

»Frågan om vidtagande av åtgärder i syfte att bereda yrkesutbildning åt inom handel och industri anställda varubud och med dem jämställda yrkesutövare har under ett flertal år diskuterats inom härför intresserade kretsar. Senast har Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund i skrivelse till Kungl. Maj:t den 9 juni 1945 anhållit om föranstaltande av utredning i ämnet samt vidtagande av därav betingade åtgärder. I skrivelsen har förbundet anfört huvudsakligen följande. Enligt 1943 års beredskapsmönstring funnes i vårt land över 16 000 varubud, av vilka endast något hundratal genomgått skolmässig yrkesutbildning. De ringa förutsättningarna för denna ungdom att erhålla yrkesutbildning hade bland annat sin grund i följande förhållanden. I huvudsak rekryterades ungdom till dessa sysselsättningar från familjer med mindre god ekonomi, vilka så tidigt som möjligt behövde ett tillskott till den gemensamma budgeten. I motsats till de unga arbetarna inom industrin kunde vidare varubuden endast i undantagsfall erhålla yrkesutbildning på arbetsplatsen, vilket i sin tur delvis berodde därpå, att endast en ringa del av dessa ungdomar stannade kvar inom respektive verksamhetsområden. Anställningen betraktades allmänt som en övergångstjänst, framför allt inom detaljhandeln, men vore därutöver till sin natur sådan, att den icke främjade ordnad yrkesundervisning. Följden bleve, att denna ungdom vid övergång till annat arbete finge svårt att hävda sig i konkurrensen om de bättre avlönade anställningarna. Under överskådlig tid torde man knappast kunna så rationalisera denna del av distributionen, att tjänsterna försvunne. Däremot kunde ifrågasättas huruvida inte rationaliseringen skulle kunna drivas så långt, att tjänsterna finge karaktären av deltidsarbete med möjligheter för de unga att samtidigt bedriva såväl praktiska som teoretiska yrkesstudier. En sådan ordning borde emellertid icke försämra ungdomens ekonomiska utbyte av sitt arbete.

I häröver den 12 oktober 1945 avgivet yttrande har överstyrelsen för yrkesutbildning anfört. Enligt stadgan den 4 november 1921 (nr 706) för den kommunala yrkesundervisningen § 16 mom. 1 fordrades för inträde i lärlingsskola för hantverk och industri, förutom att ha fullgjort fortsättningskolplikten, att vara anställd inom verksamhetsområdet. I lärlingsskola för

handel kunde emellertid även minderårig, som icke vore anställd inom handelsyrket men hade för avsikt att däri inträda, efter beprövande av skolans styrelse intagas, därest han fullgjort sin fortsättningsskolplikt och i övrigt visade sig äga förutsättningar för att tillgodogöra sig undervisningen. I lärlingskurser, den form som oftast förekomme i stället för lärlingsskolans yrkesavdelningar, kunde enligt gällande föreskrifter även beträffande kurser för hantverk och industri, minderåriga, som icke vore anställda inom nämnda arbetsområden men hade för avsikt att däri inträda, efter vederbörande styrelses beprövande intagas. Formella förutsättningar för kommuner att anordna exempelvis lärlingskurser för utbildning inom industriella yrken, i vilka varubud, i cykelexpresser anställda och ungdomar med liknande sysselsättning kunde intagas, föreläge sålunda redan nu. För utbildning inom handelsyrkena kunde såväl formerna lärlingsskola som lärlingskurs komma i fråga. Lämpliga kurser för utbildning inom handel vore också flerstädes anordnade. Genom ett mellan bankernas förhandlingsorganisation och svenska bankmannaförbundet träffat kollektivavtal för bankbud hade bankerna förklarat sig i princip vara beredda att medverka till att kontorsbuden vid sidan av tjänsten erhöles viss yrkesutbildning genom deltagande i utbildningskurser och att i detta syfte bidra till kostnaderna för deltagande i dylika kurser samt för anskaffande av undervisningsmateriel. Även om således redan nu förutsättningar föreläge för de kommunala yrkesundervisningsanstalterna att anordna yrkesundervisning i lärlingsskolor och lärlingskurser för varubud m. fl. för utbildning till yrken inom handel och industri mötte det dock svårigheter att rekrytera dylika kurser, därest de utslutande skulle bedrivas å kvällstid. Särskilt för utbildning till industriella yrken bleve nämligen kurserna relativt tidskrävande, då de förutom teori även måste omfatta yrkesarbete. Kunde tjänsterna erhålla karaktären av deltidarbete med möjligheter att samtidigt bedriva såväl praktiska som teoretiska yrkesstudier skulle enligt överstyrelsens mening sannolikt större intresse för saken vara att förvänta hos de unga. Det kunde i detta sammanhang erinras därom, att man vid vissa skolor anordnat kurser för handelsutbildning med undervisningen förlagd till morgontid, varvid eleverna (inom handeln anställda varubud och andra) fått för utbildningen utan löneavdrag delvis utnyttja arbetstid. Även hade en del större företag själva ordnat utbildningskurser med liknande villkor för kursdeltagarna. Det hade emellertid i nämnda fall gällt utbildning för fortsatt anställning inom de näringsområden, där vederbörande befunne sig vid tiden för utbildningen. Vid Stockholms stads yrkesskolor hade kurser för meddelande av grundläggande utbildning av bilmekaniker varit anordnade för varubud m. fl., ehuru i detta fall vederbörande icke beretts särskild ledighet av sina arbetsgivare. På grund av bristande tillslutning hade emellertid dessa kurser, från vilka erfarenheterna eljest bedömts såsom goda, måst nedläggas. Av det förut anförda exemplet på åtgärder avtalsvägen i syfte att underlätta för anställda bud att erhålla yrkesutbildning torde framgå att åtskilligt skulle kunna åstadkommas genom att parterna på arbetsmarknaden träffade lämpliga överenskommelser på detta

område. En utredning, som närmare belyste behovet av yrkesutbildning för berörda kategorier ävensom de sociala vådorna av frånvaron av sådan utbildning torde sannolikt bland annat också kunna underlätta tillkomsten av dylika överenskommelser. Samhällets eventuella medverkan i vidare mån än vad med nu gällande regler kunde ske för anordnande av yrkesutbildning för här berörda kategorier torde ävenledes böra förutsätta närmare utredning. Frågan vore utan tvivel värd den största uppmärksamhet.

Av vad sålunda anförts synes mig framgå, att hithörande förhållanden icke äro tillfredsställande reglerade vare sig ur de berörda yrkesutövarnas eller ur samhällets synpunkt. Den föreliggande frågan bör därför enligt min mening göras till föremål för en allsidig utredning genom inom ecklesiastikdepartementet särskilt tillkallade sakkunniga.»

II. Antalet varubud och deras sysselsättningsförhållanden m. m.

Antalet varubud.

Såsom framhållits i direktiven för kommittén, fanns det enligt 1943 års beredskapsmönstring över 16 000 varubud. Beredskapsmönstringen kan dock icke beräknas ha omfattat samtliga varubud.

Enligt 1940 års och 1945 års folkräkningar funnos sammanlagt omkring 28 000 resp. 24 000 springpojkar och andra bud. Dessa fördelade sig på följande sätt på olika näringsgrenar.

	Manliga		Kvinnliga		Totalt	
	1940	1945	1940	1945	1940	1945
Jordbruk med binäringar	74	75	10	0	84	75
Industri och hantverk ..	5 118	5 115	765	780	5 883	5 895
Samfärdsel	1 287	1 679	216	309	1 503	1 988
Handel	12 986	10 858	3 268	2 452	16 254	13 310
Allm. förvaltn.-tjänst och fria yrken	1 059	766	2 325	1 808	3 384	2 574
Ospecificerad verksamhet	791	210	100	62	891	272
Samtliga näringsgrenar..	21 315	18 703	6 684	5 411	27 999	24 114

Det bör framhållas, att folkräkningarna icke kunna göra anspråk på att ge annat än en ungefärlig uppskattning av de s. k. genomgående yrkenas (till vilka springpojkar och andra varubud äro att hänföra) numerär, då avgränsningen i flertalet fall måste göras med ledning av den använda yrkesbenämningen. Vidare må framhållas, att enligt vid folkräkningarna använd metod hänföres en person, som under folkräkningsåret utövat flera yrken, icke till det yrke, vari han arbetade vid räkningsdatum, utan till det yrke, som lämnat vederbörande större delen av inkomsten under året. Det bör också anmärkas, att uppgifterna från 1945 års folkräkning äro uppskrivna tal på grundval av en representativ räkning, omfattande ungefär $\frac{1}{12}$ av befolkningen.

De här återgivna folkräkningsuppgifterna torde böra kompletteras med uppgifter från den *företagsinventering* avseende sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln, vilken verkställdes per den 29 januari 1946 av statens arbetsmarknadskommission och som redovisats i SOU 1947: 50. Inventeringen omfattar, i motsats till folkräkningarna, samtliga varubud, som vid räkningstillfället voro sysselsatta inom varuhandeln. Enligt inventeringen uppgick vid nämnda tidpunkt antalet varu- och kontorsbud inom varuhandeln, d. v. s. handel exklusive dels bank- och försäkringsverksamhet,

förmedlings-, uppdrags- och reklamverksamhet, fastighetsförvaltning m. m. dels hotell- och restaurangrörelse, till omkring 25 000. Därav kommo drygt 14 000 på detaljhandel, drygt 3 000 på partihandel och knappt 8 000 på handel i kombination med hantverk. I procent av samtliga sysselsatta inom ifrågavarande områden utgjorde varubuden 7,5, 3,6, resp. 5,5 procent och inom hela varuhandeln tillhoppa 6 procent.

I tab. 1—4 ha på grundval av företagsinventeringens material sammanställts uppgifter angående antalet varu- och kontorsbud, fördelade dels på olika ortsgrupper, dels på branscher inom detalj- och partihandel samt inom handel i kombination med hantverk.

Tab. 1. Antalet varu- och kontorsbud och samtliga sysselsatta inom varuhandeln. Fördelning på olika ortsgrupper samt städer (inklusive förorter) med över 30 000 invånare.

Ortsgrupp	Samtliga sysselsatta			Varu- och kontorsbud					
				M.		Kv.		Totalt	
	M.	Kv.	Totalt	Abso- luta tal	% av samt. syssel- satta män	Abso- luta tal	% av samt. syssel- satta kv.	Abso- luta tal	% av samt. syssel- satta
Orter med över 100 000 inv.	89 130	69 095	158 225	5 474	6.1	1 252	1.8	6 726	4.3
30 000—100 000 inv.	33 579	23 257	56 836	3 224	9.6	956	4.1	4 180	7.4
10 000—30 000 "	40 158	27 972	68 130	4 486	11.2	1 443	5.2	5 929	8.7
5 000—10 000 "	19 962	12 451	32 413	2 079	10.4	613	4.9	2 692	8.3
3 000—5 000 "	6 792	4 368	11 160	766	11.3	181	4.1	947	8.5
2 000—3 000 "	9 304	5 683	14 987	894	9.6	186	3.3	1 080	7.2
1 000—2 000 "	12 244	7 030	19 274	1 092	8.9	210	3.0	1 302	6.8
Övr. orter o. landsbygd .	39 214	20 277	59 491	2 068	5.3	352	1.7	2 420	4.1
Summa	250 383	170 133	420 516	20 083	8.0	5 193	3.1	25 276	6.0
Därav städer med över 30 000 inv. den 1/1 1946:									
Stockholm ¹	55 263	42 770	98 033	3 174	5.7	845	2.0	4 019	4.1
Göteborg	21 109	16 232	37 341	1 501	7.1	315	1.9	1 816	4.9
Malmö	12 758	10 093	22 851	799	6.3	92	0.9	891	3.9
Norrköping	4 373	2 783	7 156	465	10.6	137	4.9	602	8.4
Hälsingborg	4 205	3 477	7 682	306	7.3	71	2.0	377	4.9
Örebro	3 959	2 593	6 552	304	7.7	133	5.1	437	6.7
Borås	3 379	2 004	5 383	335	9.9	24	1.2	359	6.7
Västerås	2 023	1 623	3 646	192	9.5	97	6.0	289	7.9
Linköping	2 643	1 845	4 488	302	11.4	91	4.9	393	8.8
Eskilstuna	2 162	1 675	3 837	209	9.7	87	5.2	296	7.7
Uppsala	2 767	1 931	4 698	312	11.3	91	4.7	403	8.6
Gävle	2 947	1 710	4 657	300	10.2	66	3.9	366	7.9
Jönköping	2 608	2 019	4 627	265	10.2	84	4.2	349	7.5
Karlstad	2 513	1 597	4 110	234	9.3	75	4.7	309	7.5
Karlskrona	1 467	1 261	2 728	217	14.8	52	4.1	269	9.9
Halmstad	2 084	1 431	3 515	175	8.4	66	4.6	241	6.9
Lund	1 447	1 366	2 813	185	12.8	40	2.9	225	8.0
Summa	127 707	96 410	224 117	9 275	7.3	2 366	2.5	11 641	5.2

¹ Här ingår Solna stad med 33 258 invånare den 1/1 1946.

Tab. 2. Antalet varu- och kontorsbud och samtliga sysselsatta inom detaljhandel (även i komb. med parthandel).
Fördelning på branscher.

Bransch	Samtliga sysselsatta			Varu- och kontorsbud					
				M.		Kv.		Totalt	
	M.	Kv.	Totalt	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta män	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta kv.	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta
<i>Livsmedel</i>	26 043	31 423	57 466	4 595	17.6	1 037	3.3	5 632	9.8
1. Kött- o. chark-v. ...	7 102	6 318	13 420	1 194	16.8	183	2.9	1 377	10.3
2. Fisk	3 149	1 673	4 822	262	8.3	22	1.3	284	5.9
3. Mjölks	520	5 755	6 275	117	22.5	119	2.1	236	3.8
4. Mjölks o. specierier ...	4 357	7 030	11 387	968	22.2	393	5.6	1 361	12.0
5. Bageriprodukter	61	524	585	11	18.0	7	1.3	18	3.1
6. Specierier	7 343	5 570	12 913	1 663	22.6	191	3.4	1 854	14.4
7. Frukt	2 253	3 309	5 562	329	14.6	116	3.5	445	8.0
8. Sötvaror	129	275	404	7	5.4	—	—	7	1.7
9. Sprit-, maltdrycker ..	1 129	969	2 098	44	3.9	6	0.6	50	2.4
10. <i>Diversehandel</i>	26 789	15 762	42 551	2 751	10.3	372	2.4	3 123	7.3
<i>Textil- o. bekl.-varor</i> ..	8 679	20 522	29 201	675	7.8	982	4.8	1 657	5.7
11. Vävnader, sybehör ...	2 185	9 483	11 668	91	4.2	318	3.4	409	3.5
12. Hattar	26	79	105	1	3.8	4	5.1	5	4.8
13. Herrkonfektion	2 738	1 227	3 965	276	10.1	35	2.9	311	7.8
14. Damkonfektion	499	3 625	4 124	36	7.2	206	5.7	242	5.9
15. Herr- o. damkonf. ...	1 097	1 367	2 464	92	8.4	62	4.5	154	6.3
16. Päls- o. skinnvaror ...	97	255	352	—	—	18	7.1	18	5.1
17. Handskar	43	355	398	1	2.3	10	2.8	11	2.8
18. Diverse komb.	541	1 246	1 787	49	9.1	29	2.3	78	4.4
19. Skodon	1 453	2 885	4 338	129	8.9	300	10.4	429	9.9
<i>Möbler, bosättning</i>	4 284	2 831	7 115	422	9.9	69	2.4	491	6.9
20. Bosättningsart.	922	1 331	2 253	135	14.6	47	3.1	176	7.8
21. Möbler	1 597	577	2 174	128	8.0	12	2.1	140	6.4
22. Mattor	576	522	1 098	50	8.7	10	1.9	60	5.5
23. Träslöjd	245	168	413	25	10.2	1	0.6	26	6.3
24. Elektriska art.	944	233	1 177	84	8.9	5	2.1	89	7.6
<i>Andra branschaffärer</i> ..	23 479	13 426	36 905	2 321	9.9	532	4.0	2 853	7.7
25. Järnvaror	7 541	1 359	8 900	981	13.0	8	0.6	989	11.1
26. Cyklar	952	122	1 074	53	5.6	2	1.6	55	5.1
27. Guldsn., ur, optik ..	175	442	617	22	12.6	37	8.4	59	9.6
28. Musikinstrument	364	178	542	30	8.2	5	2.8	35	6.5
29. Böcker, papper	2 263	2 137	4 400	335	14.8	103	4.8	438	10.0
30. Tobaksvaror	1 950	3 630	5 580	57	2.9	79	2.2	136	2.4
31. Konstverk	127	65	192	1	0.8	—	—	1	0.5
32. Blommor	767	1 666	2 433	213	27.8	206	12.4	419	17.2

Bransch	Samtliga sysselsatta			Varu- och kontorsbud					
				M.		Kv.		Totalt	
	M.	Kv.	Totalt	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta män	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta kv.	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta
33. Läder	314	274	588	30	9.6	10	3.6	40	6.8
34. Färger o. sjukv.-art. .	3 523	3 231	6 754	516	14.6	80	2.5	596	8.8
35. Kol, ved	3 225	195	3 420	59	1.8	2	1.0	61	1.8
36. Bensin	2 278	127	2 405	24	1.1	—	—	24	1.0
<i>Varuhus, basarer</i>	<i>2 714</i>	<i>7 146</i>	<i>9 860</i>	<i>270</i>	<i>9.9</i>	<i>215</i>	<i>3.0</i>	<i>485</i>	<i>4.9</i>
37. Varuhus	1 712	3 012	4 724	209	12.2	174	5.8	383	8.1
38. Basarer	491	1 571	2 062	40	8.1	41	2.6	81	3.9
39. Enhetsprisaffärer	511	2 563	3 074	21	4.1	—	—	21	0.7
<i>Begagnade varor</i>	<i>593</i>	<i>341</i>	<i>934</i>	<i>10</i>	<i>1.7</i>	<i>2</i>	<i>0.6</i>	<i>12</i>	<i>1.3</i>
40. Möbler	172	119	291	4	2.3	—	—	4	1.4
41. Böcker	138	105	243	4	2.9	2	1.9	6	2.5
42. Auktionsgoods	283	117	400	2	0.7	—	—	2	0.5
43. Gårdfarihandel m. m. .	736	77	813	3	0.4	—	—	3	0.4
44. Postorderaffärer	640	476	1 116	13	2.0	8	1.7	21	1.9
45. Kiosker	1 272	3 437	4 709	16	1.3	18	0.5	34	0.7
Summa	95 229	95 441	190 670	11 076	11.6	3 235	3.4	14 311	7.5

Tab. 3. Antalet varu- och kontorsbud och samtliga sysselsatta inom partihandel och verksamhet av partihandelskaraktär.

Fördelning på branscher.

Bransch	Samtliga sysselsatta			Varu- och kontorsbud					
				M.		Kv.		Totalt	
	M.	Kv.	Totalt	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta män	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta kv.	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta
<i>Metallv., maskiner....</i>	<i>10 429</i>	<i>2 988</i>	<i>13 417</i>	<i>531</i>	<i>5.1</i>	<i>50</i>	<i>1.7</i>	<i>581</i>	<i>4.3</i>
1. Bilar, cyklar	1 543	296	1 839	103	6.7	2	0.7	105	5.7
2. Ur, optik, foto	456	178	634	12	2.6	3	1.7	15	2.4
3. Järnvaror, maskiner...	6 221	1 639	7 860	286	4.6	9	0.5	295	3.8
4. Radio, el. materiel ...	2 031	755	2 786	122	6.0	33	4.4	155	5.6
5. Musikinstrument	76	22	98	3	3.9	1	0.5	4	4.1
6. Guldsmedsarbeten ...	102	98	200	5	4.9	2	2.0	7	3.5

Bransch	Samtliga sysselsatta			Varu- och kontorsbud					
				M.		Kv.		Totalt	
	M.	Kv.	Totalt	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta män	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta kv.	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta
<i>Bränsle, byggn.-mat. . .</i>	8 488	1 762	10 250	219	2.6	16	0.9	235	2.3
7. Mineraloljor	2 686	405	3 091	60	2.2	3	0.7	63	2.0
8. Stenkol, ved	1 940	307	2 247	42	2.2	2	0.7	43	2.0
9. Cement, tegel	3 121	793	3 914	101	3.2	10	1.3	111	2.8
10. Glas, porslin, leks. . .	741	257	998	16	2.2	1	0.4	17	1.7
<i>Träv., snickeriarb. . . .</i>	4 963	909	5 872	128	2.6	8	0.9	136	2.3
11. Möbler	336	85	421	11	3.3	—	—	11	2.6
12. Virke, trävaror	4 627	824	5 451	117	2.5	8	1.0	125	2.3
<i>Papper, kontorsart. . .</i>	7 620	2 789	10 409	533	7.0	31	1.1	564	5.4
13. Papp, papper	1 972	642	2 614	131	6.6	2	3.1	133	5.1
14. Förlagsartiklar	3 204	1 542	4 746	192	6.0	26	1.7	218	4.6
15. Kontorsmaskiner	2 444	605	3 049	210	8.6	3	0.5	213	7.0
<i>Livsmedel</i>	19 281	6 574	25 855	868	4.5	135	2.1	1 003	3.9
16. Levande djur	320	77	397	3	0.9	—	—	3	0.8
17. Kött, chark.-v.	707	339	1 046	20	2.8	2	0.6	22	2.1
18. Fisk	1 240	387	1 627	31	2.5	7	1.8	38	2.3
19. Vilt, fjäderfä	94	12	106	7	7.4	—	—	7	6.6
20. Mejeriprod., ägg	951	608	1 559	50	5.3	5	0.8	55	3.5
21. Grönsaker, frukt	1 604	386	1 990	72	4.5	2	0.5	74	3.7
22. Kolonialvaror	8 405	3 373	11 778	571	6.8	62	1.8	633	5.4
23. Spannmål	5 650	1 049	6 699	91	1.6	7	0.7	98	1.5
24. Sprit- o. maltdr.	310	343	653	23	7.4	50	14.6	73	11.2
<i>Textil- o. bekl.-varor..</i>	4 416	1 907	6 323	217	4.9	19	1.0	236	3.7
25. Vävn., beklädn.-art. . .	4 142	1 775	5 917	198	4.8	18	1.0	216	3.7
26. Hattar, pälsvaror . . .	274	132	406	19	6.9	1	0.8	20	4.9
<i>Hudar, gummivaror. . .</i>	1 297	333	1 635	56	4.3	2	0.6	58	3.5
27. Hudar, skodon	1 054	255	1 309	46	4.4	2	0.8	48	3.7
28. Gummivaror	243	83	326	10	4.1	—	—	10	3.1
29. Kem.-tekn. artiklar . .	2 857	1 412	4 269	117	4.1	6	0.4	123	2.9
30. Lump, skrot	1 845	472	2 317	21	1.1	—	—	21	0.9
31. Blandade varuslag	5 308	2 739	8 047	178	3.4	30	1.1	208	2.6
<i>Summa</i>	66 504	21 890	88 394	2 868	4.3	297	1.4	3 165	3.6

Tab. 4. Antal varu- och kontorsbud och samtliga sysselsatta inom handel i komb. med hantverk m. m.

Fördelning på branscher.

Bransch	Samtliga sysselsatta			Varu- och kontorsbud					
				M.		Kv.		Totalt	
	M.	Kv.	Totalt	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta män	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta kv.	Abso- luta tal	% av samtl. syssel- satta
<i>Livsmedel</i>	23 551	22 061	45 612	2 311	11.9	688	3.1	3 499	7.7
1. Chark.-tillv.	6 205	2 541	8 746	689	11.1	58	2.3	747	8.5
2. Mejerirörelse	2 375	1 110	3 485	81	3.4	6	0.5	87	2.5
3. Sötvarutillv.	78	162	240	5	6.4	3	1.9	8	3.3
4. Bageri, konditori	14 579	18 225	32 804	2 035	14.0	621	3.4	2 656	8.1
5. Kvarnrörelse	314	23	337	1	0.3	—	—	1	0.3
<i>Textil- o. bekl.-företag</i>	6 615	15 181	21 796	472	7.1	565	3.7	1 037	4.8
6. Hattillverkning	265	4 195	4 460	10	3.8	180	4.3	190	4.3
7. Herrskrädderi	2 910	1 498	4 408	260	8.9	43	2.9	303	6.9
8. Damskrädderi	404	3 334	3 738	55	13.6	138	4.1	193	5.2
9. Trikåvarutillv.	39	191	230	1	2.6	2	1.0	3	1.3
10. Konf.-varutillv.	483	1 151	1 634	34	7.0	8	0.7	42	2.6
11. Sömn.-varutillv.	447	2 266	2 713	43	9.6	69	3.0	112	4.1
12. Pälsvarutillv.	842	2 093	2 935	35	4.2	109	5.2	144	4.9
13. Skomakeri	1 225	453	1 678	34	2.8	16	3.5	50	3.0
<i>Övriga företag</i>	58 484	15 560	74 044	2 856	4.9	408	2.6	3 264	4.4
14. Cykel- o. bilverkst. ..	16 501	1 510	18 011	776	4.7	14	0.9	790	4.4
15. Urmakeri	3 021	781	3 802	43	1.4	35	4.5	78	2.1
16. Guldsm.-verkst.	1 154	912	2 066	48	4.2	59	6.5	107	5.2
17. El. installation	10 707	1 697	12 404	648	6.1	40	2.4	688	5.5
18. Fotogr. arbete	1 077	1 125	2 202	48	4.5	46	4.1	94	4.3
19. Möbeltillverkning	1 514	223	1 737	82	5.4	—	—	82	4.7
20. Tapetserarverkst.	3 580	888	4 468	250	7.0	16	1.8	266	6.0
21. Musikinstrument	385	77	462	20	5.2	1	1.3	21	4.5
22. Glasmästeri	1 447	259	1 706	70	4.8	3	1.2	73	4.3
23. Sågv. o. snickeri	3 031	103	3 134	15	0.5	—	—	15	0.5
24. Begravningsbyrå	639	334	973	20	3.1	7	2.1	27	2.8
25. Tryckeri o. bokb.	1 075	729	1 804	79	7.3	10	1.4	89	4.9
26. Tryckeri o. förlag.	10 892	3 484	14 376	488	4.5	96	2.8	584	4.1
27. Gummireparation	932	47	979	30	3.2	—	—	30	3.1
28. Lädervarutillv.	229	70	299	11	4.8	—	—	11	3.7
29. Kem. tekn. tillv.	654	369	1 023	27	4.1	5	1.4	32	3.1
30. Apotek	1 646	2 952	4 598	201	12.2	76	2.6	277	6.0
Summa	88 650	52 802	141 452	6 139	6.9	1 661	3.1	7 800	5.5

Av tab. 1 framgår, att antalet bud relativt sett var lägst i städer med över 100 000 invånare och i orter med under 1 000 invånare samt på landsbygden. Det högsta antalet varubud relativt sett fanns inom orter med mellan 3 000—30 000 invånare.

Av tab. 2 framgår, att fördelningen av antalet varubud, särskilt om man beaktar könsfördelningen, var mycket ojämn i fråga om olika branscher inom detaljhandeln. Motsvarande gäller, såsom framgår av tab. 3—4, i viss, ehuru icke lika stor, omfattning i fråga om partihandel och handel i kombination med hantverk.

Det är tyvärr icke möjligt att direkt jämföra antalet varubud inom varuhandeln enligt den år 1931 företagna allmänna företagsräkningen med arbetsmarknadskommissionens företagsinventering, beroende på att yrkesredovisningen icke var så detaljerad vid den förstnämnda som vid 1946 års företagsinventering. Sålunda redovisas i 1931 års företagsräkning varu- och kontorsbud under gruppen »maskinister, eldare, transport-, lager-, handels- och diversearbetare». Av denna grupp voro inom handeln omkring 15 000 personer under 18 år; större delen av varubuden kan antagas befinna sig bland dessa. Totala antalet sysselsatta inom varuhandeln har mellan ifrågavarande år ökat med omkring 28 procent. Grupperna butikspersonal samt kontorspersonal, resande och andra försäljare ha dock ökat mera, nämligen med omkring 50 resp. 54 procent. Det synes kunna antagas, att antalet varubud icke ökat i samma takt som butiks- och kontorspersonal m. m. men sannolikt har dock en icke oväsentlig stegring ägt rum även i fråga om varubudskategorien.

Sysselsättningsförhållanden m. m.

Bristen på ung arbetskraft har medfört dels att inskränkningar vidtagits i fråga om hemsändning av varor, dels att affärer gemensamt anlita lastbilar att på bestämda tider i affärerna avhämta och till kunderna distribuera varor. Vidare ha större affärsföretag efter krigets slut i ökad utsträckning skaffat egna bilar eller motorcyklar för sina transporter. Likaså ha cykelexpressföretagen ökat i omfattning; anställningsförhållandena vid dessa företag äro dock närmast jämförbara med springpojksanställningar.

Av ovan anförda uppgifter angående varubudens antal framgår, att budsändningsarbetet, trots bristen på ung arbetskraft, tager i anspråk ett relativt stort antal personer. Med hänsyn till budsändningsarbetets karaktär är det emellertid mycket svårt att erhålla några exakta uppgifter angående storleken av den heterogena varubudskategorien och de anförda siffrorna äro, som ovan framhållits, endast att betrakta såsom ett ungefärligt mått. Efter genomgången folkskola är det dock ganska vanligt att ungdomar taga anställning som bud och en mycket betydande del av ungdomen sysselsättes under längre eller kortare tidsperioder med budsändningsarbete. Såsom ett ytterligare exempel härpå kan framhållas, att en genom arbets-

marknadskommissionens medverkan under åren 1942—1943 utförd undersökning av boråsungdomens yrkesvals-, utbildnings- och sysselsättningsproblem utvisade, att inemot hälften av de manliga uppgiftslämnarna hade börjat med springpojksplats.

Springpojksarbetet är ett genomgångsyрке, vari den unge icke kan påräkna att få kvarstanna. Arbetet är okvalificerat, och den anställde erhåller endast i mycket ringa omfattning någon yrkesutbildning av värde för sin framtid. Åtskilliga fortsätta med budarbetet så länge som möjligt. Efter några års förlopp bli de för gamla att sysselsättas som bud och erhålla då avsked, såvida icke deras arbetsgivare bereder dem fortsatt anställning med annat arbete. Det är icke minst dessa »överåriga» varubud utan någon utbildning för annat yrke, som i vissa arbetsmarknadslägen lätt kunna bli ställda utanför arbetslivet; i nuvarande arbetsmarknadsläge är risken måhända mindre påtaglig, eftersom efterfrågan även på utbildad arbetskraft för diverse- och tempoarbeten eller andra liknande sysslor är relativt stor.

Det må i detta sammanhang framhållas, att bristen på arbetskraft och de därmed sammanhängande svårigheterna för arbetsgivarna att få ett tillräckligt antal bud har haft till följd, att under senare år en avgjord förbättring av budens anställnings- och arbetsförhållanden ägt rum, vilket i främsta rummet kommit till uttryck i höjda löner. Förändringarna ha varit mest betydelsefulla å orter med särskilt stark konkurrens om den yngre arbetskraften, d. v. s. iorstäderna och större industriorter. Av stor betydelse ha varit de åtgärder, som vissa fackförbund och i en del fall även arbetsgivaresammanslutningar vidtagit eller verkat för. För att förhindra att de unga alltför länge kvarstanna som bud ha t. ex. i de kollektivavtal, vilka beröra personer tillhörande ifrågavarande kategori, överenskommit om att ungdomar icke få tjänstgöra som bud efter fyllda 18 år, i en del fall 19 år. Emellertid bör bemärkas, att arbetsvillkoren äro reglerade genom kollektivavtal för endast en del av buden.

Den nu framträdande bristen på ung arbetskraft har vidare medfört, att avancemangsmöjligheterna för buden betydligt ökats. Beträffande detaljhandeln — den del av näringslivet, där det största antalet bud arbetar — har Sveriges köpmannaförbund uppgivit, att i de branscher, där anställning som springpojke utgör en naturlig början till mer kvalificerade sysslor t. ex. inom speceri- och järnhandeln, är tillgången på bud f. n. så ringa, att den årliga nyanställningen icke överstiger behovet av affärsbiträden, varför endast de bud, som äro att anse som helt olämpliga, icke kunna påräkna befordran. Inom sådana branscher åter, där buden vanligen icke avancera till biträden, uppges, att dessa utan svårighet kunna vinna anställning som lagerarbetare, chaufförer o. d.

Till kommittén har emellertid framförts uttalanden, även från arbetsgivarehåll, att buden trots den nuvarande arbetskraftsbristen ha svårigheter att vinna avancemang, detta då särskilt i mindre affärer men även vid banker, försäkringsbolag och affärskontor. Den mycket ojämna fördelningen av varubuden på olika branscher medför, att, även om antalet bud

totalt sett icke är större än att fortsatt sysselsättning skulle kunna beredas såsom affärsbiträden för därtill lämpade varubud, detta icke är lätt att realisera i praktiken inom de olika branscherna. Möjligheterna att vinna befordran äro också olika för manliga och kvinnliga bud, alltefter den bransch vari de arbeta.

Inom hantverksyrken sker rekryteringen i viss omfattning via springpojksplatser. Genom en sådan rekryteringsgång får arbetsgivaren sitt behov av bud tillgodosett, samtidigt som han har möjlighet att bilda sig en uppfattning om den unges lämplighet för yrket. En sådan anställningsform synes ha många fördelar, under förutsättning att avgörandet angående lämpligheten för yrket äger rum relativt snart och den unge då erhåller kännedom om hur avgörandet utfallit. Därigenom kan undvikas att den unge, om han befunnits vara olämplig för yrket i fråga, fortsätter med budsändningsarbetet under förhoppning om framtida anställning som yrkesutövare.

I de fall springpojksanställning tages endast för att tillfälligtvis få en inkomst och utan intresse för fortsatt avancemang, är det förklarligt, om arbetsgivarens intresse för att under arbetet ge den anställde något av utbildning eller i varje fall inblick i arbetsuppgifter utöver dem, som sammanhånga med anställningen som sådan, blir minimalt. Avbrytes springpojksanställningen inom relativt begränsad tid i och för övergång till annat arbetsområde, som erbjuder framtida utkomst, torde anställningen icke ha vållat något större problem. När däremot springpojken förblir springpojke år efter år till dess att han så småningom blir för gammal att sysselsättas som bud och därför erhåller avsked, har han emellertid försuttit den bästa tiden för yrkesutbildning och blir som regel hänvisad att söka sin utkomst inom arbetsområden, som icke kräva dylik utbildning.

III. Vidtagna åtgärder för yrkesutbildning åt varubud m. fl.

Översikt över yrkesskolorganisationen.

Grundtanken i organisationen av den s. k. *lägre yrkesundervisningen*, för vilken riktlinjerna uppdrogos genom beslut vid 1918 års riksdag, är att den egentliga praktiska yrkesfärdigheten i regel skall förvärfvas genom arbete ute i näringslivet och kompletteras med teoretisk undervisning vid lärlings- eller yrkesskola.

Yrkesskolor för industri, hantverk, handel och husligt arbete kunna upprättas av kommun, landsting, annan kommunal samfällighet eller förening av dylika samt av enskild huvudman.

Lärlings-, yrkes-, verkstads-, handels- och hushållsskolor äro de förekommande formerna för yrkesundervisningsanstalter sådana de närmare normeras i yrkesskolstadgan eller utvecklats i anslutning till de allmänna bestämmelserna i stadgan (svensk författningssamling nr 1921:706 med ändringar n:ris 1930:150, 1931:182, 1932:590 och 1944:262).

Lärlingsskolor. Lärlingsskolorna avse att bereda den ungdom, som avslutat folkskolan, tillfälle att — samtidigt med att den erhåller praktisk yrkesfärdighet genom anställning i förvärvsarbete — inhämta vissa för vederbörande arbetsområde grundläggande teoretiska kunskaper och, i särskilda fall, även sådana praktiska färdigheter, som icke förvärfvas genom deltagandet i arbetet utanför skolan.

Den fullständiga formen av lärlingsskola (2-åriga yrkesavdelningar med minst 8, högst 9 månaders lärotid per år samt minst 225—300 undervisningstimmar per år) förekommer mera sällan. Anledningen härtill torde vara, att det stora antalet lektioner per vecka verkat avskräckande, eftersom eleverna för deltagande i dessa i regel måste använda kvällstid och då äro trötta efter sitt förvärvsarbete under dagen. Lärlingsskolans yrkesavdelningar ha därför allmänt ersatts med mindre omfattande undervisningsformer, nämligen s. k. *lärlingskurser*. Sådana kurser anordnas för såväl hantverk och industri som handel och husligt arbete.

Undervisningstidens längd är för lärlingskurserna som regel ett eller två arbetsår. Någon allmän föreskrift om att dessa kurser skola omfatta viss tid finns icke, utan bestämmelser därom meddelas i undervisningsplanerna

för de olika kurserna. Lärlingskurser kunna också förekomma med högre eller lägre timantal; dock lägst 4 undervisningstimmar per vecka.

I lärlingskurserna inom industri och hantverk samt handel kunna intagas icke blott inom vederbörande arbetsområde sysselsätta utan även elever, som avse att däri vinna sysselsättning.

I lärlingskurs kan även intagas elev, som fyllt 18 år, d. v. s. den vilken enligt arbetarskyddslagen m. fl. författningar icke är att anse såsom minderårig. Önskar man anordna kurser avsedda enbart för dem som fyllt 18 år, betecknas sådana kurser såsom »kurser för äldre».

Såsom ett allmänt villkor för inträde i en kurs för äldre gäller, att eleverna skola tillhöra det arbetsområde, för vilket ifrågavarande kurs är avsedd. För personer, som äro arbetslösa, upprätthålles icke detta krav.

Kurser för äldre kunna pågå ett eller flera år och omfatta ett eller flera läroämnen. Antalet undervisningstimmar och läroämnenas omfattning bestämmas för varje kurs med hänsyn till det föreliggande behovet.

Lärlingskurser och kurser för äldre kunna icke blott anordnas såsom deltidskurser å kvälls- eller dagtid utan även som heldagskurser.

Yrkesskolor. Yrkesskola i yrkesskolstadgans bemärkelse är en påbyggad på lärlingsskolan (lärlingskurserna och kurserna för äldre) och avser att meddela ytterligare kunskap i yrket.

Den vanligaste formen av undervisning i denna skolform är fristående lärokurser i olika ämnen, s. k. *ämneskurser*. Dessutom finns en mera fullständig form av yrkesskola, s. k. *yrkeskurser*, som avser att ge en sammanhängande grundlig utbildning i ett flertal ämnen.

Kurser på yrkesskolans stadium kunna också anordnas som heldagskurser.

Verkstadsskolor. Verkstadsskolorna ha till uppgift att genom systematiskt ordnad undervisning bibringa den ungdom, som vill ägna sig åt praktiskt yrkesarbete inom hantverk och industri, en för ändamålet avpassad yrkesfärdighet jämte de teoretiska kunskaper och färdigheter, som äro behöfliga för att den praktiska yrkesfärdigheten skall kunna utnyttjas på bästa sätt. För att kunna meddela utbildning i praktiskt arbete måste en verkstadsskola ha tillgång till en skolverkstad, där det praktiska arbetet, skolans huvudämne, försiggår. Kurserna äro i regel tvååriga, men även ett-, tre- och fyraåriga kurser finnas för en del yrkesområden. Undervisningen pågår i regel hela dagen med 35—40 veckotimmars praktiskt arbete och omkring 8 veckotimmars teoretisk undervisning.

Vid vissa verkstadsskolor ordnas s. k. växelutbildning, varmed förstås att utbildningen i yrkesarbete sker växelvis i verkstadsskolan och inom företag i branschen.

Inträde i verkstadsskola kan äga rum efter avgången från folkskola.

Utom den vanliga formen av verkstadsskolor finnas även s. k. inbyggda

verkstadsskolor, där eleverna få sin praktiska yrkesutbildning i en särskild avdelning av ett industriföretag, under det att den teoretiska yrkesundervisningen i allmänhet meddelas i av eleverna samtidigt genomgången lärlingskola.

Genom beslut av 1941 års riksdag har tillkommit ytterligare en skoltyp, nämligen centrala verkstadsskolor, vilka i regel ha landstingen som huvudmän. De centrala verkstadsskolorna äro i första hand avsedda för ungdom från landsbygden och ha till ändamål att bereda tillfälle till ordnad såväl praktisk som teoretisk yrkesutbildning för olika yrken inom hantverk och industri.

Handelsskolor. Den i yrkesskolstadgan reglerade typen av handelsskola med heldagsundervisning är ettårig men även längre kurser förekomma. Inträdesfordringarna äro i stort sett desamma som till ovannämnda lärlingskurser.

Hushållsskolor. Hushållsskolor i yrkesskolstadgans mening ha i flertalet fall kommit att ersättas av i regel ettåriga s. k. husmodersskolor med heldagsundervisning.

Speciella kurser. Förutom ovannämnda skolformer finnas en del kurser för speciella ändamål samt vissa andra skolor med heldagsundervisning, vilka också böra hänföras till här ifrågavarande yrkesundervisningsorganisation, t. ex. dels s. k. tekniska skolor för meddelande av elementär teknisk undervisning åt blivande ritare, verkmästare och förmän, dels sjömansskolor. Här må ock nämnas yrkesutbildningskurser för arbetslösa m. fl. med statsbidrag i särskild ordning, till vilka kommittén återkommer i sjätte kapitlet.

Under senare år har antalet statsunderstödda kommunala yrkesundervisningsanstalter starkt ökat, och hösten 1948 voro 297 sådana i verksamhet. Därtill kommo 55 statsunderstödda enskilda skolor för yrkesundervisning, 18 centrala verkstadsskolor, 1 flygmekanikerskola och 2 »verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom».

Statsunderstöd. Beträffande kommunala anstalter för yrkesundervisning utgår för lärlingskurs och lärlingsskola inom industri, hantverk, handel och husligt arbete ävensom för verkstadsskola och annan närstående, i författningen ej särskilt nämnd, yrkesundervisningsanstalt understöd till avlöning åt rektor och övriga lärare i samtliga ämnen med f. n. högst 2 kronor 35 öre för varje undervisningstimme, dock ej över $\frac{2}{3}$ av sammanlagda avlöningsbeloppet. För kurser på yrkesskolstadiet utgår understöd till avlöning

åt rektor och övriga lärare med f. n. högst 2 kronor 55 öre för varje undervisningstimme, dock ej över $\frac{2}{3}$ av sammanlagda avlöningsbeloppet.

Dessutom utgår understöd till kommunal anstalt för yrkesundervisning för av överstyrelsen för yrkesutbildning godkänd undervisningsmateriel med hälften (eller i vissa undantagsfall högst $\frac{2}{3}$) av kostnaderna härför. Statsunderstöd utgår dock icke till förbrukningsmateriel för yrkesmässig produktion av till försäljning avsedda alster.

Staten lämnar icke något bidrag till skollokaler eller till deras möblering, uppvärmning och belysning.

I fråga om enskilda anstalter för yrkesundervisning utgår understöd i vissa fall med tillämpning av bestämmelserna om understöd till kommunala yrkesundervisningsanstalter och i andra fall med visst av Kungl. Maj:t för varje särskild anstalt fastställt belopp.

De grunder, efter vilka statsunderstöd för närvarande utgår till kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning, finnas angivna i kungl. kungörelserna nr 1933: 295 § 1, 1937: 416 § 1 och 1945: 570 § 1. De därmed förbundna särskilda villkoren äro föreskrivna i förstnämnda kungörelse § 2.

Varje yrkesskolas verksamhet regleras av ett *reglemente*, som efter förslag av skolans styrelse prövas och fastställs av överstyrelsen för yrkesutbildning. I särskilda bilagor till reglementet intagas *undervisningsplaner* för de kurser, som finnas vid skolorna. Liksom reglementet skola även undervisningsplanerna efter förslag av skolstyrelsen prövas och fastställas av överstyrelsen.

Erforderliga lärare anställas av skolstyrelsen, men skall för dem dessförinnan hos överstyrelsen för yrkesutbildning sökas behörighet att meddela den undervisning, varom det är fråga.

Undervisningen i den fullständiga formen av lärlingsskolan (yrkesavdelning) skall enligt yrkesskolstadgan vara avgiftsfri. I andra fall får avgift uttagas.

Beträffande verkstadsskolor och andra skolor med heldagsundervisning kunna elevstipendier utgå av statsmedel med högst 90 kronor i månaden. För elev från annan ort än skolorten kan i vissa fall stipendium utgå med högst 115 kronor i månaden, nämligen om inackordering icke kan beredas i elevhem och inackorderingskostnaderna mer väsentligt överstiga kostnaderna för inackordering i elevhem. Ett allmänt villkor för stipendier är, att kursen omfattar minst 5 månaders längd. Överstyrelsen för yrkesutbildning äger dock under vissa förutsättningar medgiva, att stipendium må utgå jämväl till elev i vissa kortare yrkesutbildningskurser med heldagsundervisning.

Bestämmelserna angående stipendier åt elever vid statsunderstödda kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning återfinnas i kungl. kungörelserna nr 1945: 572, 1946: 420 och 1947: 383.

Vid yrkesskolorna meddelad yrkesutbildning.

För varubud lämna sig givetvis endast kurser med deltidsovervisning och i första hand således de s. k. *lärlingskurserna*.

Av *årsredogörelserna* från de yrkesskolor, vilka stå under överinseende av överstyrelsen för yrkesutbildning, kan i en del fall inhämtas, huru många bud som deltagit i skolornas undervisning. I dessa redogörelser anges nämligen mer eller mindre specificerat yrkestillhörigheten beträffande de elever, som bevista skolornas kurser. Personer tillhörande budkategorien äro därvid, i de fall de blivit särskilt redovisade, upptagna under olika benämningar, såsom varubud, springbud, springpojkar, springflickor, kontorsbud, fabriksbud, notisbud och telegrambud. I andra fall torde emellertid varubuden vara redovisade under mera allmänna rubriker, t. ex. affärsanställda. Vad beträffar landets största yrkesundervisningsanstalt, Stockholms stads lärlings- och yrkesskola, förekommer ingen närmare specificerad redovisning av yrkestillhörigheten, utan kursdeltagarna redovisas endast på näringsgrupp. För läsåret 1944—45 redovisade av landets 201 *kommunala yrkesskolor* med ett sammanlagt elevantal av omkring 62 000 endast 96 skolor med cirka 34 000 elever, varubud o. d. såsom deltagare i kurserna. Lsåret 1945—46 funnos 219 kommunala yrkesskolor, vilka hade ett totalt elevantal av omkring 70 000. Av dessa skolor redovisade 96 med sammanlagt cirka 32 000 elever varubud bland dessa. Lsåret 1946—47 funnos 255 kommunala yrkesskolor med ett totalt elevantal av omkring 72 000. Av dessa skolor redovisade 90 med ett sammanlagt elevantal av cirka 32 000 varubud såsom deltagare i kurserna. I förenämnda siffror ha icke inräknats elevantalet vid kommunala verkstadsskoleavdelningar, vid vilka undervisningen i regel pågår hela dagen.

I årsredogörelserna från de enskilda skolor för yrkesundervisning, vilka stå under statligt inseeende, äro icke några varubud upptagna som elever. Vid dylika skolor förekomma emellertid endast i något undantagsfall kurser, som äro lämpliga för bud. En omständighet, som i och för sig torde öva inverkan å frekvensen av olika personalkategoriernas deltagande i undervisningen vid de enskilda skolorna, äro de där utgående vanligen rätt så dryga elevavgifterna.

Nedanstående tablå utvisar antalet redovisade bud vid de kommunala yrkesskolorna enligt årsredogörelserna för läsåren 1944—45, 1945—46 och 1946—47.

	A n t a l		
	läsåret 1944—45	läsåret 1945—46	läsåret 1946—47
Skolor, vilka upptagit bud som elever.....	96	96	90
Elever i dessa skolor.....	33 709	32 340	31 935
Därav elever inom varubudskategorien	1 136	958	797

Av antalet elever vid de ifrågavarande skolorna utgjorde buden således läsåret 1944—45 omkring 3,4 %, läsåret 1945—46 3 % och läsåret 1946—47 2,5 %.

Fördelningen av buden på olika kurser var följande.

	Antal kursdeltagare		
	läsåret 1944—45	läsåret 1945—46	läsåret 1946—47
1. Lärlingsskolans yrkesavdelningar och lärlingskurser i			
a) hantverk och industri	342	285	225
b) handel	942	795	630
c) husligt arbete	24	30	21
2. Kurser för äldre i			
a) hantverk och industri	18	12	8
b) handel	77	55	102
c) husligt arbete	—	1	12
3. Yrnesskolans kurser i			
a) hantverk och industri	5	2	7
b) handel	15	3	7
c) husligt arbete	1	2	—
Summa	1 424	1 185	1 012

Det förhållandet att sammanlagda antalet kursdeltagare blir högre än förenämnda elevantal sammanhänger med att en del varubud deltagit i mer än en kurs.

Huvudparten av varubuden eller omkring två tredjedelar ha under vart och ett av de tre ifrågavarande läsåren deltagit i kurser för handel.

Om man — låt vara på mycket osäkra premisser — skulle våga göra det antagandet, att varubudskategorien vore proportionellt lika representerad vid de skolor av vilkas redogörelser deltagandet från denna kategori icke framgår som vid de skolor, vilka redovisat bud bland eleverna, skulle antalet kursdeltagande bud vid kommunala skolor för yrkesundervisning kunna uppskattas till omkring 2 000 för vardera av läsåren 1944—45, 1945—46 och 1946—47.

Yrkesutbildning inom näringslivet.

Grundtanken i organisationen av den lägre yrkesundervisningen är, såsom ovan framhållits, att den egentliga praktiska yrkesfärdigheten i regel skall förvärfvas genom arbete ute i näringslivet och kompletteras med undervisning vid lärlings- eller yrkesskola. Av stor betydelse är sålunda hur yrkesutbildningen inom näringslivet sker. Denna lämnar i många fall mycket övrigt att önska. Inom offentliga institutioner och företag, t. ex. sjukhusväsendet, kommunikationsverken (post, telegraf, statens järnvägar) och kommunala trafikföretag ha vittgående åtgärder för en rationell yrkesutbildning vidtagits. Detsamma gäller vissa större enskilda företag inom industri och handel samt vissa hantverksyrken. I övrigt torde emellertid yrkesutbildningen inom näringslivet ägnas för liten uppmärksamhet i förhållande till dess stora betydelse. Under senare år ha emellertid arbetsmarknadsorganisationerna ägnat frågan ökad uppmärksamhet.

För utbildningen inom hantverket har *Sveriges hantverks- och småindustriorganisation* tillsatt särskilda organ och låtit utarbeta läroplaner, regulativ för gesällprov och andra bestämmelser för lärlingsutbildningen m. m. Den centrala tillsynen över denna utbildning utövas av organisationens *centrala yrkesnämnd*, och i de olika hantverksdistrikten finnas *lärlingsnämnder*. Därför finnas inom ett tiotal yrken *lärlingsråd*, som ha till uppgift att följa utbildningen inom vederbörande yrke. Samverkan äger rum med den centrala tillsynsmyndigheten för yrkesutbildningen (överstyrelsen för yrkesutbildning), som bl. a. utdelar statsunderstöd till lärlingsutbildningen. Understödet utgår till mästare, som har lärlingar, och avser att vara ersättning för de kostnader och besvär, som äro förbundna med utbildningen. Understödsbeloppet utgör numera 900 kronor, av vilket belopp 400 kronor betalas efter första utbildningsåret, 200 kronor efter andra utbildningsåret och resterande 300 kronor efter utbildningstidens slut.

För utbildning inom bl. a. industrien har *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Landsorganisationen i Sverige* inlett ett samarbete, som synes komma att bli betydelsefullt. Dessa organisationer ha gemensamt upprättat *Arbetsmarknadens yrkesråd* med ett fast kansli i Stockholm. Lärlingsutbildningen regleras genom avtal mellan vederbörande arbetsmarknadsparter inom yrkesområdet i fråga. Lärlingsutbildningen inom ett fack övervakas av en särskild *lärlingsnämnd*, bestående av lika antal representanter för arbetsgivare och arbetare, varjämte vid varje företag med lärlingsutbildning utses *yrkesombud* bland de utlärdade arbetarna. Dessa yrkesombud skola tillsammans med arbetsgivare och vederbörande arbetsledare följa och främja lärlingsutbildningen.

Beträffande vissa för kommitténs arbete betydelsefulla frågor ha uppgifter erhållits från de organisationer och sammanslutningar, vilka representera företag med varubud och därmed likställda yrkesutövare bland sina anställda. Från *Bankernas förhandlingsorganisation*, *Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation*, *Kooperativa förbundet*, *Sveriges köpmannaförbund* och *Tidningarnas arbetsgivareförening* har kommittén sålunda inhämtat uppgifter om huruvida och i vilken utsträckning *företagen anordnade yrkesutbildning åt hos dem anställda varubud*. Kommittén har vidare från samma organisationer inhämtat uppgifter angående *förekomsten av understöd från arbetsgivare för varubuds deltagande i yrkesutbildning vid kommunala eller enskilda anstalter för yrkesundervisning* samt i vilken utsträckning *ledighet från arbetet* beviljades för att underlätta varubudens deltagande i dylik undervisning.

Av de sålunda erhållna uppgifterna, vilka som regel avse förhållandena 1946, framgick, att någon direkt yrkesutbildningsverksamhet icke bedrevs vid till *Tidningarnas arbetsgivareförening* anslutna företag. Vid en del tidningar fingo dock buden på lediga stunder under arbetstiden öva sig med enklare kontorsgöromål och maskinskrivning. Sådan utbildning var givetvis kostnadsfri för buden. Vid ett par företag bereddes därtill lämpliga bud, huvudsakligen kvinnliga, möjlighet att på företagets bekostnad under fritid

deltaga i maskinskrivningskurser. Ett företag brukade till kontorister, som tidigare varit kontorsbud vid företaget och därvid på egen bekostnad och på fritid deltagit i maskinskrivningskurser, ersätta kostnaden härför. I övrigt förekom icke att ekonomiskt stöd lämnades kontorsbud för deras utbildning. För manliga bud var det brukligt, att man redan vid anställningen träffade överenskommelse om att buden vid 16 års ålder fingo bli typograflärlingar vid företaget. Sedan buden sålunda avancerat till lärlingar, var det vanligt, att företagen bekostade eller bidrogo till kostnaderna för deras utbildning i aftonskolor. Erforderlig ledighet lämnades ofta även härför.

Av följande organisationer och av vissa till dem anslutna företag uppgavs, att särskild yrkesutbildning för bud anordnades.

Vid *Kooperativa förbundet* skedde yrkesutbildning av kontorsbuden dels i form av praktiskt arbete, dels ock genom särskild kursverksamhet. För kontorseleverna under 18 år anordnades varje år under tiden september—maj kurser på arbetstid med två timmar i veckan, vari ingingo övningar i bl. a. användning av kontorsmaskiner, handelsräkning, föreläsningar om Kooperation, personligt uppträdande och hygien m. m. Man hade för avsikt att utvidga dessa kurser med undervisning i svenska, matematik, stenografi och maskinskrivning. Eleverna hade vidare liksom samtliga anställda hos Kooperativa förbundet och dess dotterföretag rätt till fria studier vid Brevskolan samt möjlighet att deltaga i den språkundervisning, som i anslutning till arbetstiden anordnades för de anställda med ekonomiskt stöd från företaget.

För de inom dotterföretagen anställda buden förekom ej särskild yrkesutbildning utöver den, som gavs i samband med arbetet. Till kontorsbuden hade utom fria studier vid Brevskolan utgått bidrag till kursavgifter för stenografi och maskinskrivning.

Hos AB Paul U. Bergström, som hade 230 varubud, var en 3-årig obligatorisk elevskola anordnad. Utbildningen, som helt skedde på arbetstid, var kostnadsfri. Undervisningen var huvudsakligen förlagd till förmiddagarna mellan kl. 9—12.

De konsumtionsföreningar, som hade ett flertal bud anställda, anordnade i allmänhet yrkesutbildning för dem. I samtliga föreningar, som bedro egen kursverksamhet, var denna helt kostnadsfri för deltagarna. Kurserna förlades vanligen till tiden september—april och i en del föreningar som eftermiddagskurser, i andra delvis även efter slutad arbetstid. De vanligast förekommande undervisningsämnena voro Kooperation, trafikfrågor, kontroll- och kostnadsfrågor, personligt uppträdande, varu- och inventarienvård, skrivning och räkning, varukännedom, hygien, arbetsteknik och praktiskt butiksarbete.

Kontorselever vid Kooperativa förbundet, som vid handelsskola deltog i kurser i maskinskrivning och stenografi, återfingo efter genomgången kurs halva kursavgiften. Lärlingar vid Kooperativa förbundets kontorsmaskinverkstad bereddes ledighet för deltagande i undervisning vid yrkesskola.

Konsumtionsföreningarna samarbetade i viss utsträckning med kommu-

nala eller enskilda anstalter för yrkesundervisning. Där så skedde, syntes behövlig ledighet för varubuden som regel ha erhållits utan något löneavdrag. I vissa fall betalade föreningen även utgående kursavgifter.

Sveriges köpmannaförbund framhöll följande.

Utbildningen av varubud inom enskild detaljhandel ombesörjdes av Köpmannainstitutet i Stockholm genom en korrespondenskurs — »kurs för affärselever». Kursen omfattade 10 studiebrev och hade tillhandahållits sedan 1939. Åren 1939—1946 hade mellan 2 å 3 000 anmälningar om deltagande inkommit men endast omkring 400 elever hade fullföljt undervisningen. Det relativt låga antalet avslutade kurser tillskrevs elevernas stora rörlighet och ofta ganska svaga intresse för utbildningen i fråga. Vidare hade för järnhandelns del utarbetats en särskild korrespondenskurs för varubud och nybörjare inom denna bransch. Till denna kurs hade sammanlagt drygt 1 000 anmälningar om deltagande inkommit och 200 elever hade fullföljt kursen. Korrespondenskurserna studerades antingen individuellt eller i studiegrupper, varvid i sistnämnda fall en studieledare samlade deltagarna till sammankomster för genomgång och förklaring av studiebreven. Svaren insändes till institutet för rättning.

För den enskilda detaljhandelns vidkommande ägde även i stor utsträckning utbildning rum vid de kommunala lärlings- och yrkesskolorna. Redan år 1937 utarbetades i samverkan mellan Skolöverstyrelsen och Köpmannainstitutet nya undervisningsplaner för lärlingskurser för detaljhandel. Dessa kurser omfattade i allmänhet 6 obligatoriska undervisningstimmar per vecka och undervisningen var vanligen förlagd till kvällstid. Från Köpmannainstitutets och Köpmannaförbundets sida hade en intensiv propaganda bedrivits hos köpmännen för initiativ till startandet av lärlings- och yrkesskolor med detaljhandelsundervisning på vissa platser, där dylik undervisning ej var ordnad. Instruktionskurser hade vid Köpmannainstitutet tid efter annan anordnats för lärare i detaljhandelsämnen i samverkan med bl. a. Överstyrelsen för yrkesutbildning. Köpmannainstitutet hade i allmänhet god kontakt med dessa från detaljhandeln hämtade lärarkrafter, vilka från institutet erhållit råd beträffande undervisningens uppläggning och genomförande. Bl. a. utlämnades till alla lärare som så önskade institutets korrespondenskurs för nybörjare. I några yrkesskolor hade för övrigt denna kurs lagts till grund för undervisningen i lärlingskurser och även använts såsom lärobok.

Inom vissa större företag anslutna till Sveriges köpmannaförbund anordnades regelbundet undervisning för varubud inom företagen. Detta gällde exempelvis AB Nordiska Kompaniet, AB Sidenhuset, Militär-Ekiperings AB och AB Herm. Meeths. Även inom många mindre företag ägde en viss undervisning för varubud rum.

Undervisningen för varubud torde i flertalet fall, då densamma skett efter korrespondenskurser eller vid yrkesskolor, ha varit förlagd till fritid. I några fall, särskilt då morgonundervisning varit arrangerad, ägde undervisningen

rum delvis på arbetstid, delvis på fritid. Hösten 1946 hade Skoman AB och AB Harald Löfberg samt Stockholms skohandlareförening i samverkan med Köpmannainstitutet anordnat kurser på dagtid för nyanställda. Vid AB Harald Löfberg hade undervisningen helt förlagts till arbetstid. I övrigt hade undervisningen till en mindre del förlagts till elevernas fritid.

Undervisningen var i flertalet fall kostnadsfri. Detta gällde alltid, då företagen själva anordnade utbildningen, men även i synnerligen stor utsträckning, då det gällde undervisning per korrespondens. I den mån undervisning skedde vid kommunala yrkesskolor torde i de fall avgifter förekommo dessa ha betalats av eleverna själva.

Undervisningen vid de kommunala yrkesskolorna var delvis förlagd till morgontid och inkräktade därför med en eller annan timme på arbetstiden. Utvecklingen torde beträffande detta område helt gå fram emot utbildning på arbetstid. Förfrågningar, som verkstälts hos arbetsgivare, hade tydligt visat att en allmän beredvillighet från detaljhandelns sida att medgiva ledighet för utbildning å ordinarie arbetstid förelåg. Från pedagogisk synpunkt var givetvis en utbildning under dagtid att ur alla synpunkter föredraga framför kvällsundervisning. De ämnen, som huvudsakligen förekommo vid yrkesskolornas lärlingsutbildning för detaljhandel, voro svenska, räkning och praktisk handelslära. Dessutom ingick i vissa fall undervisning i bokföring, textning m. m.

Bankernas förhandlingsorganisation uppgav, att man genom samarbete med Stockholms stads handelsskola vårterminen 1946 anordnat en utbildningskurs för bankernas kontorsbud. Kursen, som var 3-årig, omfattade 33 arbetsveckor för år med 6 veckotimmars undervisning, fördelade på 2 kvällar i veckan. Obligatoriska undervisningsämnen voro bokföring och annat kontorsarbete, handelsräkning, handelslära, handelsteknik, handelsrätt, svenska språket med handelskorrespondens, maskinskrivning och ekonomilära. Frivilliga ämnen voro engelska eller tyska samt stenografi. Kursavgiften utgjorde 20 kronor per år och deltagare. Till kursen hade anmälts 13 kontorsbud. — AB Svenska Handelsbanken och Skandinaviska Banken AB hade vidare anordnat yrkesutbildning åt kontorsbud i Stockholm i form av realskoleutbildning och handelskurser. Även i Göteborg och möjligen i andra städer hade bankerna ordnat liknande utbildningskurser. Bankerna betalade kostnaderna för budens yrkesutbildning intill ett belopp av 50 kronor per termin och elev.

Åtskilliga större företag anslutna till *Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation* meddelade yrkesutbildning för de bud som så önskade. Utbildningen omfattade framför allt maskinskrivning och stenografi, i några fall även undervisning i språk. I exempelvis Skandiakoncernen fingo de nyanställda genomgå en kurs, omfattande fem terminer, med lektioner efter arbetstidens slut. Varje lektionsdag fingo eleverna middag på företagets bekostnad. Kursen var avgiftsfri utom beträffande maskinskrivning, i vilket ämne eleverna betalade $\frac{1}{3}$ av kostnaden, cirka 15 kronor. — Utbildningen vid

försäkringsbolagen försiggick uteslutande eller till största delen på fritid och var som regel kostnadsfri för eleverna.

Inom företag, som i någon större omfattning sysselsatte varubud, gav arbetsgivaren i de flesta fall ekonomiskt stöd för att underlätta för buden att delta i yrkesutbildning vid kommunala eller enskilda anstalter för yrkesundervisning. Detta förutsatte dock, att utbildningen såvitt möjligt skedde på fritid. Ledighet lämnades för examina, studiebesök o. d., därest dessa inföllo å arbetstid. Understödsbeloppen varierade. Vissa bolag betalade hela avgiften för kurserna och undervisningen, medan andra åter bidrogo med exempelvis $\frac{2}{3}$ av avgifterna. I en del fall åter fingo buden själva betala sin undervisning men erhöilo vid avlagd examen en gratifikation som bidrag till täckande av kostnaderna.

IV. Utbildningsförhållandena för varubud i de nordiska grannländerna.

Danmark.

I *Danmark* är yrkesutbildningen för ungdomar, som fullgjort sin skolplikt och uppnått 14 men ej 18 års ålder, reglerad genom en särskild *lärlingslag*.

Denna lag påbjuder, att varje hantverkare, industriidkare, handlande, trädgårdsmästare eller annan näringsutövare, som antager en person under 18 år i sin rörelse, skall med vissa undantag ombesörja att ett skriftligt *lärlingskontrakt* upprättas. I kontraktet skall tydligt angivas yrke, lärotidens längd, ekonomiska villkor, längden av semester m. m.

Lagen innehåller vidare bl. a. bestämmelser om mästarens och lärlingens förpliktelser gentemot varandra, om syftet med lärlingsutbildningen, om sättet för meddelande av utbildning åt lärlingar, när lärlingsförhållandet skall anses ha upphört och beträffande tillsynen över lagens efterlevnad.

I lagen förutsättes att enhetliga regler för utbildning av lärlingar skola komma till användning inom ett och samma yrke eller bransch. För handelns vidkommande ha sådana regler fastställts inom ett antal delområden, t. ex. i kontorsarbete, grosshandel och minuthandel. Inom minuthandeln gälla i förevarande avseende olika regler för bok- och pappershandel samt järnhandel och därmed närstående branscher.

Den teoretiska utbildningen av lärlingarna är förlagd till yrkesskolor, s. k. *tekniske skoler*, *haandværkerskoler* och *fagskoler*. Arbetsgivarna äro skyldiga att låta lärlingarna deltaga i utbildningen vid dessa skolor utan minskning av den fastställda lönen. Längden av denna utbildning fastställs av handelsministern. Sådan undervisning får icke äga rum efter kl. 20 och, om den försiggår på kvällarna, skall den vara avslutad senast 10 timmar efter det lärlingens normala arbetstid börjat. Skoltiden och den tid lärlingen arbetar på arbetsplatsen får icke överstiga den för de utlärdas arbetarna vanligen gällande arbetstiden inom respektive fack med mer än en timme i genomsnitt per dag. Skolavgifterna liksom kostnaderna för den anställdes undervisningsmateriel skola betalas av arbetsgivaren. Lärlingen och dennes föräldrar äro ansvariga för utlämnad materiel. Utgifterna vid avläggandet av gesällprov skola likaledes bestridas av arbetsgivaren.

Inom yrkesskolorna i handel, där den teoretiska undervisningen är anordnad för elever anställda vid affärsföretag eller kontor, är undervisningen,

såvitt avser förhållandena i Köpenhamn, förlagd antingen till förmiddagar eller eftermiddagar. I det förra fallet börjar undervisningen kl. 8 och fortgår, om undervisningen är uppdelad på tre dagar i veckan, till kl. 9.40, om den är uppdelad på två dagar i veckan, till kl. 10.40, och, om den förekommer endast en dag i veckan, till kl. 14. Eftermiddagsundervisning förekommer tre dagar i veckan mellan kl. 17.20—19 eller 20.

Läringskontrakt skola icke upprättas i samtliga fall, då ungdomar anställas. Lagens bestämmelser om skriftligt läringskontrakt äga nämligen icke tillämpning,

1) när en omyndig anställs som varubud, hantlangare o. d. eller till att utföra arbete, som uteslutande eller till väsentlig del består i paketering, vägning, varutransport eller liknande arbete, som icke kan anses innefatta utövning av ett yrke,

2) när anställningen på grund av den å arbetsplatsen rådande arbetsfördelningen endast avser utförande av ett visst arbete, som icke fordrar någon yrkesutbildning,

3) när en omyndigs arbete består i utlämning av varor i butiker, så beskaffade, att det icke är möjligt att där giva någon yrkesutbildning (brödbutiker, grönsaksbutiker o. d.) samt

4) på läringsavtal ingångna mellan föräldrar och barn.

Vid sådan anställning, som omförmäles under 2) och 3) (i Danmark benämnt »*specialarbejde*»), skall upprättas ett skriftligt *arbetskontrakt*. Om tveksamhet råder, huruvida en persons anställning är att hänföra till kategorierna under 1) och 2), avgöres frågan härom av en inom varje yrke utsedd nämnd, bestående av representanter för arbetare och arbetsgivare. Ett arbetskontrakt skall innehålla uppgift om vilket »*specialarbejde*» den anställda skall utföra, kontraktets giltighetstid, varsel om uppsägning, lönevillkor samt huruvida den anställda genom arbetsgivarens försorg skall vara sjuk- och invaliditetsförsäkrad. Det är förbjudet att i arbetskontrakt ange, att vederbörande anställs som kontorslärling, kontorselev eller i annan egenskap, som kan giva sken av att en utbildning i läringslagens mening äger rum. Arbetsgivaren är förpliktad att lämna den enligt arbetskontrakt anställda tillfälle att deltaga i allmänbildande undervisning i yrkesskolor. Den anställdes föräldrar eller målsmän äro skyldiga att understödja arbetsgivaren vid uppfyllandet av angivna förpliktelse. I fråga om skolavgifter och undervisningsmateriel gälla enahanda bestämmelser som beträffande lärlingar.

Som exempel på vilka arbeten, som äro att anse såsom »*specialarbejde*», kan nämnas, att enligt den praxis, som utbildats inom kontorsbranschen, följande arbeten betecknas som sådana, nämligen skötseln av telefonväxel eller hollerithmaskiner (ej bokföringsmaskiner), ifyllandet — med eller utan bruk av maskin — av postblanketter, fraktsedlar, andra blanketter, cirkulär o. d. arbete, som har samband med avhämtande eller avlämnande av post, ävensom sortering av brev och andra handlingar.

Därest arbetet är mera omfattande än att det, enligt ovanstående, kan

godkännas som »specialarbejde», skall lärlingskontrakt upprättas. Dock kan arbetsgivare, som förmenar att kontorsarbetet i hans företag är så särprägladt eller av så ringa omfattning, att lärlingsutbildning svårligen kan meddelas därstädes, få frågan prövad av den ovan angivna nämnden inom kontorsyrket.

Önskvärdheten av att på något sätt sörja för yrkeskunskap även åt de ungdomar, som ha sådant arbete, varå lärlingslagen eller arbetskontrakt icke äro tillämpliga, har lett till uppkomsten av två nya skolformer, »*ungdomsskoler*» och »*arbejdstekniske skoler*». Ifrågavarande ungdomar ha vidare möjlighet att deltaga i undervisningen vid kommunala aftonskolor, vilka dock i huvudsak meddela allmänbildande undervisning.

Ungdomsskolorna taga direkt sikte på bl. a. varubuden. Minst hälften av undervisningen i dessa skolor är praktiskt betonad med anknytning till elevernas arbete. I övrigt lämnas undervisning i bl. a. slöjd, samhällslära och litteratur. Övningar i modersmålet, räkning och teckning äga rum i anslutning till andra ämnen och upptaga icke några särskilda timmar å schemat. Undervisningen utformas individuellt. Den uppgives vara lätt att ordna i anslutning till sådana yrken, som ha samband med fabriksarbete, husligt arbete och fiske. När det däremot är fråga om bud och diversearbetare utan bestämd yrkesinriktning, föreligger det svårigheter att få undervisningen tillfredsställande ordnad. Undervisningen kan förläggas till arbetstid, men vanligen äger den rum på kvällarna och är då tvåårig med minst 180, högst 360 undervisningstimmar. Ett ganska stort antal av de deltagande fullfölja icke undervisningen, vilket förklaras bero dels på det förhållandet att undervisningen sker å elevernas fritid och dels därpå att eleverna oftast kort tid dessförinnan genomgått folkskolan och av den anledningen äro »trötta på» undervisning i den ena eller andra formen.

Den »*arbejdstekniske skole*» har utvecklats sig genom ett samarbete mellan danska arbetsgivareföreningen och det stora fackförbundet »*Dansk Arbejdsmansforbund*», som omfattar transport-, byggnadsgrov-, fabriks- och lantarbetare. Undervisningen i skolan är såväl tekniskt inriktad som allmänbildande. Den pågår vanligen två vinterperioder med sex timmars undervisning i veckan, uppdelad på två kvällar. Såsom lärare tjänstgöra ingenjörer och företagsfunktionärer samt även utbildade pedagoger. Eleverna i denna skola äro i allmänhet betydligt äldre än de som deltaga i ungdomsskolan.

Finland och Norge.

I *Finland* och *Norge* ha från det allmännas sida icke vidtagits några speciella åtgärder för yrkesutbildning åt varubud. Det kan dock nämnas, att *de finska arbetsförmedlingarna* i sin verksamhet sökt eftersträva att i möjlig mån inskränka förmedling av varubudsplatser åt minderåriga och detta särskilt om platserna avse tyngre arbete. Därest med anställningen varit förenad yrkesundervisning i branschen, har förmedlingen av en sådan an-

ställning givits företräde. Detta har visat sig vara av betydelse och har i viss utsträckning medfört, att ungdomar icke längre anställas enbart i egenskap av varubud utan att de därjämte vid en bestämd ålder, vanligtvis 16 år, givas tillfälle att inträda som yrkeselever inom den bransch, där de äro anställda. En förutsättning härför är givetvis, att varubuden själva ha lust och fallenhet för yrket.

Vid *de större affärsföretagen i Helsingfors*, såsom varuhuset Stockmann och andelsaffären Elanto, äro anordnade särskilda kurser för varubud. Kurserna äro i allmänhet frivilliga. Undervisningen är delvis förlagd efter arbetstidens slut på grund av att kontorsmaskiner, som användas i undervisningen, icke äro tillgängliga annat än på kvällarna. Undervisningen är avsedd att meddela eleverna vidareutbildning för mera kvalificerade uppgifter inom ifrågavarande företag.

De fackliga organisationerna i Finland och Norge ha haft sin uppmärksamhet riktad på frågan om yrkesutbildning åt varubud. Sålunda uttalas i ett yrkesutbildningsprogram, som Finlands affärsarbetareförbund godkände år 1942, angelägenheten av att arbetsgivarna understödja buden i deras yrkesstudier. I Norge är i kollektivavtal inom handeln intagen en bestämmelse om att varubud skall äga företrädesrätt vid anställandet av expediter inom företag, där varubudet är anställt, för så vitt företagsledaren anser budet besitta härför erforderliga anlag och kvalifikationer.

V. Ifrågasatta ytterligare åtgärder för yrkesutbildning åt varubud m. fl.

Uppgifter från rektorerna vid vissa kommunala yrkesskolor angående erfarenheten av utbildning för varubud.

Kommittén har från rektorerna vid kommunala yrkesskolor å orter, där utbildning för varubud varit anordnad, inhämtat uttalanden angående vunna erfarenheter av kurserna ifråga.

Rektorn i *Göteborg* uppger, att sedan 1946 funnits inrättade »lärlingskurser för detaljhandelsanställda». De ämnen, som ingå i kurserna, äro svenska med affärsskrivning, handelsräkning och praktisk detaljhandelslära. Undervisningstidens längd är 30 veckor med 4 timmars undervisning i veckan, förlagd till två förmiddagar mellan kl. 8—10. Enligt överenskomelse med resp. arbetsgivare behöva eleverna icke vidkännas något löneavdrag för deltagandet i dessa kurser. Arbetsgivarna betala därjämte materialkostnaden, som utgör 15 kronor per elev. Intresset för utbildningen har varit mycket stort. Rektorn anser, att dylika kurser helst böra vara förlagda till morgontimmarna, då med visshet bästa resultat ernås.

I *Härnösand* har man sedan flera år tillbaka en lärlingskurs för handel, anpassad för bl. a. varubud. Kursen är ettårig och undervisningen förlagd mellan kl. 19.00—20.50 tre kvällar i veckan. Erfarenheten har visat, att undervisning tre kvällar i veckan är för mycket för varubuden, varför skolgången i många fall blivit oregelbunden. Man har försökt stimulera elevernas intresse genom att vid årsavslutningarna utdela premier.

Rektorn i *Mjölby* uppger, att de kurser för detaljhandelsanställda, som man tidigare anordnat, givit ett dåligt resultat. Eleverna hade nämligen i stor utsträckning icke fullföljt kurserna.

Yrkesskolorna i *Stockholm* ha vid flera tillfällen haft sin uppmärksamhet riktad på behovet av utbildning för varubuden, och redan 1939 beslöt man anordna viss försöksverksamhet. Kurserna voro avsedda för springpojkar och springflickor och skulle pågå 40 veckor årligen på kvällstid med tre kvällar i veckan. På grund av krigsutbrottet med därav följande återhållsamhet i anslagsfrågor kunde de planerade kurserna icke komma till stånd. År 1941 fastställdes en kursplan för bilmekaniker, avsedd för varubud. Elever i dessa kurser voro ynglingar anställda i Konsum, Vin- och Spritcentra-

len samt Stockholms-Systemet. Kurserna voro helt förlagda till kvällstid. Skolans erfarenhet av denna utbildning är icke helt gynnsam. Yrkesskoldirektören framhåller, att den ungdom, varom här är fråga, i flera avseenden är osäker och labil i sin målsättning och från början icke inställd på yrkesutbildning. Enär ett relativt stort antal elever avbröt utbildningen i förtid, nedlades efter en tid kursverksamheten. Yrkesskoldirektören understriker, att det synes nödvändigt, att dylika utbildningskurser till större delen förläggas till dagtid och att man garanterar de blivande eleverna en rimlig ersättning för den tid de tillbringa i skolan.

Rektorn i *Söderköping* uppger, att hans erfarenheter av lärlingskurser för detaljhandelsanställda äro de allra bästa. Undervisningen har delvis varit förlagd till morgontimmarna mellan kl. 7—9.

I *Södertälje* har man ansett det vara lämpligast att förlägga utbildningskurserna så, att de dels bedrivs på fritid och dels på arbetstid. En lärlingskurs för detaljhandelsanställda har förlagts till kl. 8—10 tre dagar i veckan. I de fall, då man förlagt undervisningen till kvällstid, har det visat sig, att det blivit väl ansträngande för de unga eleverna, varför man enats om att förlägga undervisningen till dagtid. Rektorn framhåller, att det enligt hans erfarenheter icke synes vara uteslutet att anordna kurser under arbetstid. Lämpliga tider synas härvid vara kl. 8—10, 14—16 och 16—18. Härvid torde emellertid endast sådana kurser kunna ifrågakomma, som avse att utbilda eleverna inom handelsyrket. I annat fall torde arbetsgivarna icke vara villiga att ge sina anställda ledigt för att delta i kurserna. Rektorn framhåller, att vissa svårigheter måhända kunna föreligga att få lärarkrafter till dagundervisning, särskilt för de praktiskt betonade ämnena.

I *Tidaholm* har man på grund av lärarens arbetstid och svårigheter att ordna lokalfrågan måst förlägga kurserna i handelsutbildning till kvällarna. Dock har bokföringsundervisningen bedrivits på morgnarna mellan kl. 8—10, vilket uppskattats både av lärare och elever.

I *Västerås*, där yrkesskolan sedan mycket lång tid tillbaka bedrivit undervisning i handelsämnen, ha försök gjorts att förlägga en del av undervisningen på morgnarna mellan kl. 8.05—10.05. Lärare ha kunnat anskaffas, men försöket har dock strandat på grund av att praktiskt taget samtliga privata arbetsgivare vägrat att ge eleverna erforderlig ledighet. Tiden mellan kl. 16—18 har man icke vågat förutsätta som skoltid, eftersom den torde vara budens brådaste tid på dagen. Handelsundervisningen har vållat yrkesskolans ledning stora bekymmer, enär elevbortfallet i dessa kurser alltid varit mycket stort. Skolans erfarenhet ger vid handen, att det icke med ifrågavarande klientel, som synes vara det mest instabila och minst målmedvetna, som skolan har att göra med, är lämpligt att ha undervisning mer än två kvällar i veckan. Men erfarenheten visar också, att det överhuvudtaget är svårt med kvällsundervisning för dessa elever. Rektorn anser, att det möjligen skulle bli bättre med dagundervisning.

Vid *Örebro* stads yrkesskolor har sedan 1938 funnits en 2-årig lärlingskurs för varubud anställda inom detaljhandeln. Redan vid skolans start

infördes systemet, att eleverna bevistade skolan tre dagar i veckan under morgontid mellan kl. 8—10. Överenskommelse har gjorts med köpmännen, att eleverna skola få erforderlig ledighet. Detta system infördes därför att i tidigare kurser, där varubud varit elever och undervisningen förlagd till kvällstid, lärogången icke varit tillfredsställande. Erfarenheterna från morgonundervisningen äro synnerligen goda, varför man i Örebro i fortsättningen kommer att hålla sig till detta system.

Rektorn i *Borås* har meddelat, att man därstädes diskuterat möjligheten att förlägga en del av undervisningen i skolornas lärlingskurser för detaljhandelsanställda till förmiddagstid. Vidare understryker rektorn värdet av att de ungdomar, som under något år taga platser såsom varubud eller liknande och icke äro lämpliga för fortsatt utbildning för de arbetsområden inom vilka de äro anställda, erhålla en grundläggande utbildning i praktiskt yrkesarbete inom ett nytt yrke. Sådan utbildning bör emellertid förläggas till kvällstid, enär man icke kan räkna med att vederbörande arbetsgivare som regel önskar medverka vid denna utbildning genom att giva kursdeltagarna ledigt under arbetstid.

I *Lidköping* meddelar rektorn, att stadens köpmannaförening förklarat sig vara mycket betänksam mot att förorda teoretisk utbildning vid yrkesskolan under ordinarie arbetstid på grund av bl. a. svårigheterna att avvara arbetskraften. Då det emellertid visat sig, att tillslutningen till yrkesskolans kvällskurser icke varit tillfredsställande, har köpmannaföreningen förordat att försök göres att anordna morgonkurser.

Möjligheten och lämpligheten av att förlägga budens yrkesutbildning helt eller delvis till arbetstid.

a) Möjligheten att med hänsyn till tillgången på lokaler och lärare anordna kurser å dagtid vid yrkesskolorna.

Då från flera håll framförts tanken på att förlägga kurser till förmiddagar, exempelvis mellan kl. 8—10, i andra fall till eftermiddagar mellan kl. 16—18, har kommittén hos rektorerna vid yrkesskolorna anhållit om upplysning, huruvida möjligheter förelågo att anordna kurser under dessa tider.

Rektorerna vid yrkesskolorna i *Borås*, *Eskilstuna*, *Falköping*, *Göteborg*, *Karlskrona*, *Karlstad*, *Möln dal*, *Söderköping*, *Tidaholm*, *Uddevalla*, *Umeå*, *Uppsala*, *Visby*, *Växjö*, *Ystad* och *Örebro* ha förklarat, att det med hänsyn till tillgång på lokaler och lärare föreligger möjlighet att anordna kurser för bud med undervisningen förlagd till kl. 8—10 och 16—18. Rektorn i *Halmstad* framhåller, att kurser där kunna förläggas till kl. 8—11.30. I *Trollhättan* anges de lämpliga tiderna till kl. 8.30—10.30 eller 14—16 ev. 16—18.

Möjligheter att anordna kurser kl. 8—10 och 16—18 förklaras även föreligga i *Härnösand*, under förutsättning att statsbidraget till lärarlöner blir högre än det nuvarande. I *Lidingö* kunna kurserna förläggas till eftermiddagarna.

I *Kalmar*, *Arvika* och *Stockholm* anges möjligheterna att för närvarande anordna dylika kurser vara mycket begränsade till följd av lokalbrist. Möjligheterna komma att betydligt ökas, när för yrkesskolorna planerade byggnader kommit till utförande. Lärarfrågan säges icke utgöra något större problem. Beträffande yrkesskolorna i *Västerås* har angivits, att kurser av ifrågasatta slag nu kunna anordnas endast i begränsad omfattning med hänsyn till bristen på lokalutrymmen men att förhållandena komma att bli bättre, sedan en planerad tillbyggnad av den fastighet, vari skolorna äro förlagda, kommit till stånd. Avsevärda svårigheter att där anordna kurser under dagtid föreligga emellertid på grund av brist på lärare.

Rektorn vid yrkesskolorna i *Enköping* har uppgivit, att lokalförhållandena medgiva anordnandet av kurser å dagtid samt att även lärartillgången tillåter en sådan anordning, därest kurserna planläggas i god tid före höstterminens början och i samråd med ledningen för stadens olika skolor.

Frågan om anskaffande av lärare till kurserna anges i *Södertälje* erbjuda vissa svårigheter. Erforderliga lokaler finnas.

Lokalförhållandena och lärartillgången i *Fagersta* tillåter ej annan tid för kursernas förläggning till arbetstid än å eftermiddagarna. Detsamma har förklarats vara fallet i *Sandviken* och *Skellefteå*, där tiden angivits till kl. 16—18. I *Linköping* har rektorn förklarat, att det är lättast att anordna kurserna under tiden kl. 16—18 men att det dock går att ordna kurser för 1 å 2 avdelningar kl. 8—10. Sistnämnda tid har förklarats vara att föredraga i *Kristinehamn* och *Lidköping*.

Yrkesskolornas rektor i *Malmö* har uppgivit, att det på grund av brist på lokaler är möjligt att endast i begränsad omfattning anordna kurser för varubud å arbetstid men att förhållandena härutinnan komma att förbättras, då planerade nya lokaler för yrkesskolorna bli färdiga att tagas i bruk. Den bristande tillgången på lärare reser emellertid hinder i vägen för anordnande av kurserna i fråga. Rektorn har sålunda tillfrågat 54 av lärarna om deras möjligheter att åtaga sig undervisning å dagtid, varvid endast en förklarat sig vara i stånd härtill.

I *Alingsås*, *Mariestad* och *Söderhamn* ha rektorerna förklarat, att lokaler visserligen äro tillgängliga för kurser å dagtid, men att bristen på lärare gör det svårt att ordna med undervisning. Rektorn i *Östersund* har uppgivit, att det är svårt att erhålla lokaler före kl. 15.30; i nödfall ginge det dock att ordna dylika för tiden kl. 8—10. Vidare föreligga svårigheter att få lärare till att undervisa i kurserna. Detta är även förhållandet i *Borlänge*.

Yrkesskolornas rektor i *Boden* har uppgivit, att lokaler kunna beredas, om en planerad byggnad för skolorna kommer till stånd.

Rektorerna vid yrkesskolorna i *Falun*, *Karlskoga*, *Katrineholm*, *Landskrona*, *Lund*, *Mjölby*, *Norrköping*, *Simrishamn* och *Spånga* ha angett det vara omöjligt att anordna kurser för varubud å dagtid på grund av bristande tillgång på såväl lokaler som lärare.

I *Hässleholm*, *Nyköping*, *Oskarhamn* och *Trelleborg* ha lokalförhållandena uppgivits lägga hinder i vägen för anordnande av kurser å arbetstid.

Rektorn i *Eksjö* har uppgivit, att det av flera skäl, bl. a. lärarbrist, icke är möjligt att anordna kurserna å de tider, som föreslagits.

Rektorn i *Hälsingborg* säger, att skolornas styrelse beslutat göra det uttalandet, att den för närvarande ej anser sig ha möjlighet till anordnandet av dylik yrkesutbildning men skall gärna — liksom hittills skett — i möjligaste mån söka inplacera nämnda elever i yrkesskolornas ordinarie kurser.

Rektorerna i *Sundbyberg* och *Solna* ha utan att ange några direkta skäl förklarat, att det ej finnes möjligheter att omedelbart anordna utbildning å arbetstid. I *Sundbyberg* har man emellertid tillsatt en kommitté med uppdrag att utreda frågan om möjligheterna att få till stånd dylika kurser.

I *Vänersborg* har det uppgivits vara svårt att anordna kurser å arbetstid på grund av att de som kunde tänkas ifrågakomma såsom lärare då vore upptagna av sitt ordinarie arbete.

b) Uppgifter från yrkesskolerektorerna angående lämpligaste tid för kursernas förläggning.

Rektorerna i *Karlstad*, *Kristinehamn*, *Lidköping* och *Linköping* ha förklarat, att den lämpligaste tiden å dagen för kursernas förläggning vore kl. 8—10.

Rektorerna i *Borås*, *Göteborg*, *Mariestad*, *Söderköping* och *Tidaholm* ha angett förmiddagarna som den lämpligaste tiden. I *Stockholm* har dagtid förklarats vara lämpligast. Rektorerna i *Härnösand*, *Kalmar* och *Uddevalla* ha uttalat, att såväl kl. 8—10 som kl. 16—18 vore lämpliga tider, rektorn i *Härnösand* med det tillägget att jämväl en del kvällar borde kunna tagas i anspråk för undervisningen. Rektorn i *Luleå* har föreslagit, att teoriundervisningen förläggas till arbetstid och den praktiska undervisningen till kvällarna. Beträffande *Eskilstuna* har det förklarats vara mest lämpligt för af-färsmännen att förlägga undervisningstiden till kl. 13.30—15.30. Tiderna kl. 8—10 resp. 16—18 vore direkt olämpliga, då posten just under dessa tider skulle hämtas resp. avlämnas.

I övrigt framgår indirekt att flera av rektorerna anse, att kurserna böra förläggas till budens arbetstid helt eller delvis. Detta gäller rektorerna i *Borås*, *Enköping*, *Oskarshamn*, *Sandviken*, *Södertälje*, *Uppsala*, *Västerås*, *Växjö*, *Ystad*, *Örebro* samt *Östersund*.

Rektorn i *Falun* har förklarat, att den ordinarie undervisningstiden kl. 18—21 vore att föredraga. Han rekommenderar, att arbetsgivarna lämna buden ledighet från arbetet t. ex. kl. 16—18, för att de skola få tillfälle till vila, innan kurserna taga sin början. Liknande synpunkter anföras av rektorn i *Karlskoga*, som tillägger, att läraren bör åläggas att utöva kontroll över att sådana elever, som fått ledighet från arbetet, ej skolka från kurserna. Svaret från rektorn i *Mjölby* är i denna del ungefär överensstämmande med *Karlskoga*-rektorns med det tillägget, att buden dessutom böra er-hålla möjlighet att få stipendier.

Kvällstid har av rektorn i *Vänersborg* angivits vara den mest lämpliga.

Av svaren från rektorerna vid yrkesskolorna i *Gävle, Malmö, Norrköping* och *Simrishamn* kan utläsas, att de anse, att undervisningen i fråga bör anordnas å kvällstid. Rektorn i Gävle anser dock, att stipendier eller annan ekonomisk ersättning bör utgå till de bud, som deltaga i kvällsundervisning. Rektorn i *Kristianstad* uppger, att nu pågående kurser för handel på grund av önskemål därom från arbetsgivarnas sida börja kl. 17, 18 resp. 19, vilka tider enligt rektorns mening även äro de lämpligaste för buden själva.

Vissa av de tillfrågade rektorerna ha även uttalat, att det föreligger möjligheter att förutom teoretisk undervisning även ordna med praktisk grundläggande utbildning för ett flertal yrken. Dylika kurser ha i flertalet fall ansetts lämpligen böra förläggas på kvällarna.

c) Uppgifter från arbetsmarknadsorganisationerna.

Kommittén har hos vederbörande arbetsmarknadsorganisationer hemställt om uttalande, huruvida det vore möjligt och lämpligt att yrkesutbildningen för varubud helt eller delvis förlades till arbetstid. De tillskrivna organisationerna äro dels de i tredje kapitlet omförmälda, d. v. s. *Bankernas förhandlingsorganisation, Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation, Kooperativa förbundet, Sveriges köpmannaförbund* och *Tidningarnas arbetsgivareförening*, dels därutöver *Landsorganisationen i Sverige, Svenska arbetsgivareföreningen, Tjänstemännens centralorganisation, Handelns arbetsgivareorganisation* och *Sveriges hantverks- och småindustriorganisation*. Organisationerna, som i vissa fall även berett sina underorganisationer tillfälle att avgiva yttrande, ha i huvudsak anfört följande.

Landsorganisationen har framhållit, att det visserligen kan anföras, att med nuvarande möjligheter viss utbildning bör kunna förvärfvas på fritid men anser, att många och starka skäl tala för att man söker ordna yrkesutbildning även i form av viss dagundervisning. Härvid framhålles att det för de unga blir alltför betungande att dels inneha heltidsanställning om dagarna, dels ock idka studier på kvällarna. Tar man hänsyn till de ungas behov av fritid, blir en sådan kombination ofta för ansträngande och därmed också avskräckande, varför enligt landsorganisationens uppfattning det bör undersökas, i vad mån möjligheter till yrkesutbildning i form av dagundervisning kunna föreligga.

Vissa av de fackförbund, som beretts tillfälle uttala sig till landsorganisationen i frågan, ha hävdadt, att utbildningen helt bör förläggas till arbetstid, medan andra förordat såväl arbets- som fritid. Något fackförbund har uttalat, att det med undantag för mindre företag föreligger praktiska svårigheter att under arbetstiden ordna med yrkesutbildning åt varubud.

Svenska arbetsgivareföreningen anser, att det svåraste problemet i fråga om vidareutbildning av springpojkar och springflickor är att kombinera utbildningen med den anställdes arbete. Vid företag, som anordnat särskilda utbildningsanstalter för de anställda, anses denna fråga kunna lösas utan större svårighet. Det är härvid möjligt att låta de unga deltaga i lektio-

nerna någon timme varje dag under arbetstid. För företag, där denna möjlighet icke finnes utan där de unga måste besöka de allmänna yrkesutbildningsanstalterna, ställer sig problemet helt annorlunda. Vidare framhåller arbetsgivareföreningen, att bristen på arbetskraft för springpojks- och liknande uppdrag gör det nödvändigt för företagen att under arbetstiden helt utnyttja ungdomen för ordinarie arbetsuppgifter. Å andra sidan anser föreningen, att det icke kan förnekas, att teoretisk undervisning, förlagd till kvällstimmar, efter en hel arbetsdag för många ungdomar blir alltför trötande och med hänsyn härtill icke ger åsyftat resultat.

I och för sig anser arbetsgivareföreningen det önskvärt, om den ungdom, som sysselsättes med springpojksysslor inom industrien, kunde beredas ledighet under arbetstiden för att därunder vidareutbildas. I fråga om företag, som icke själva kunna ordna denna vidareutbildning, anses det emellertid icke vara möjligt att mera konsekvent genomföra en sådan undervisningsplan. Undervisningen torde därför i huvudsak få förläggas utom arbetstiden, framhåller arbetsgivareföreningen.

Tjänstemännens centralorganisation har framhållit, att vissa företag torde ha svårigheter att under arbetstid bereda varubuden erforderlig ledighet för deltagande i yrkesundervisning med hänsyn till nuvarande knapphet på yngre arbetskraft. För att emellertid de unga samtidigt med sitt förvärvsarbete skola kunna erhålla yrkesutbildning utan att kombinationen yrkesarbete och studier skall bli alltför ansträngande, anser organisationen, att det torde bli nödvändigt, att utbildningen helt eller delvis förläggas till arbetstid. Särskilt vid de större företagen, som själva anordna yrkesutbildning, torde en sådan förläggning av utbildningen icke vara alltför svår att genomföra. Vid mindre företag kan man möjligen tänka sig, att tillfälle beredes ungdomar, som anlita aftonskolor, korrespondensinstitut eller liknande undervisningsanstalter, att under viss del av arbetstiden få ägna sig åt sådana hemuppgifter, som eljest måste lösas på fritid.

Att i sin helhet förlägga yrkesutbildning åt bud till arbetstid torde enligt *Handelns arbetsgivareorganisation* få anses vara uteslutet. Däremot skulle, anser organisationen, i de flesta fall möjlighet förefinnas att disponera en mindre del av arbetstiden, exempelvis en timme per dag, för detta ändamål.

Kooperativa förbundet uttalar, att det i och för sig vore önskvärt, att utbildningen förlades till kvällarna med hänsyn till den brist på yngre arbetskraft, man torde få räkna med under de närmaste åren. Emellertid tala erfarenheterna från olika platser för att det ofta är svårt att intressera ungdomarna för deltagande i yrkesutbildning på fritid. Det synes därför förbundet, som om yrkesutbildningen åtminstone delvis bör förläggas till arbetstid.

Enligt *Sveriges köpmannaförbunds* uppfattning torde utvecklingen på yrkesutbildningsområdet mer och mer gå i riktning mot att utbildningen förläggas till arbetstid eller i varje fall arrangeras på sådant sätt, att minst hälften av undervisningen förläggas till arbetstid. Förbundet anser, att denna utveckling bör understödjas. Vid förbundets förfrågningar hos länsorganisa-

tionerna ha mer än hälften av de tillfrågade organisationerna förklarat sig icke ha något att invända mot att undervisningen förlägges helt eller delvis till arbetstid. Förbundet räknar med att denna uppfattning kommer att i betydligt större utsträckning accepteras i framtiden. Genom att undervisningen förlägges till dagtid vinnes främst en intensivare skolgång, då ett uteblivande från undervisningen får samma karaktär som ett uteblivande från arbetet. Bättre resultat kunna säkerligen också påräknas vid undervisning på dagtid. Enligt förbundets mening borde vidare kvällsundervisning endast mera undantagsvis komma till användning för ungdom i övergångsåldern. För denna kategori kan man säkerligen ej räkna med en lika utvecklad ambition för yrkesutbildning som för något äldre ålderskategorier. Dessutom har det hittills visat sig vid kvällsundervisning för yngre, att eleverna i allt för stor utsträckning komma uttröttade till undervisningen och därigenom icke på ett fullgott sätt kunna tillgodogöra sig densamma. Köpmannaförbundet vill emellertid understryka, att undervisningens förläggande till dagtid för många av förbundets medlemmar måste innebära ett stort avbräck. Detta gäller speciellt sådana företag, som endast kunna hålla sig med ett varubud. Emellertid tillstyrker förbundet en förläggning till dagtid av undervisningen och att denna helt eller delvis ingår i själva arbetstiden. Ingen vägande invändning anser dock förbundet kunna resas mot att varubuden offra några timmar av sin fritid varje vecka åt sin utbildning. En omläggning av kvällsundervisningen för varubud till dagundervisning torde dock i praktiken möta stora svårigheter, speciellt beträffande lokal- och lärarfrågor, framhåller slutligen köpmannaförbundet.

Såväl *Bankernas förhandlingsorganisation* som *Tidningarnas arbetsgivareförening* anser, att det i anledning av nu rådande brist på bud icke är vare sig möjligt eller lämpligt, att yrkesutbildningen för desamma förlägges till arbetstid. *Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation* framhåller, att det med hänsyn till dels den förhållandevis korta arbetstiden inom försäkringsbranschen, dels ock arbetsförhållandena i övrigt skulle medföra synnerligen stora praktiska olägenheter, därest utbildningen inom denna bransch annat än i mycket begränsad utsträckning förlades till arbetstid.

d) Uppgifter från länsarbetsnämnderna.

Genom en framställning till samtliga *länsarbetsnämnder* har kommittén anhållit om att få del av arbetsförmedlingsorganens, närmast då *ungdomsförmedlingarnas*, erfarenheter av varubudens yrkesutbildning jämte synpunkter på bl. a. spørsmålet, huruvida yrkesutbildningen för varubuden bör ordnas under eller efter arbetstiden.

Även om ungdomsförmedlingarna ansett sig böra framhålla svårigheterna i att avge något generellt omdöme, ha dock flertalet av nämnda förmedlingar stannat för att utbildningen bör förläggas till budens ordinarie arbetstid. Endast tre ungdomsförmedlingar ha ansett det vara lämpligt att förlägga utbildningen till budens fritid. Härvid har man hänvisat till yrkesskolornas

ordinarie kvällskurser. Av svaren från många förmedlingar framgår emellertid även, att utbildningen borde kunna ske dels under, dels ock efter budens arbetstid.

Som skäl för att utbildningen bör förläggas till varubudens arbetstid har framför allt framhållits, att buden med hänsyn till sin ålder ha så krävande arbete, att de icke orka deltaga i utbildning efter den ordinarie arbetstidens slut. Detta har särskilt ansetts gälla de inom handeln anställda varubuden, vilka ofta icke sluta sitt arbete förrän kl. 18 eller senare. Erfarenheten talar för att buden efter en sträng arbetsdag icke kunna tillgodogöra sig utbildningen på samma sätt, som om de få åtnjuta undervisningen tidigare på dagen. Utbytet av undervisningen blir sålunda ringa för såväl eleverna som för arbetsgivarna. Över huvud taget har det visat sig svårt att samla ungdomarna till kvällskurser, och elevanslutningen skulle säkerligen även i fortsättningen bli förhållandevis ringa, därest utbildningen ordnades efter arbetstiden. Några av ungdomsförmedlingarna ha även framhållit, att många tillhörande budkategorien äro bosatta relativt långt bort från arbetsplatsen, vilket kan medföra att stora olägenheter uppstå, därest utbildningen förlägges till kvällarna.

Skälen mot en förläggning av utbildningen till arbetstid ha de ungdomsförmedlingar, som yttrat sig härom, bl. a. angett vara bristen på varubud samt svårigheterna att på dagen ordna lärare- och lokalfrågan. I något fall har man även ansett, att varubuden skulle komma att favoriseras framför andra grupper i samhället, därest utbildningen förlades till arbetstid.

Organisationen av utbildningen och kostnadernas fördelning.

Kommitténs förfrågan, huruvida ökade möjligheter till yrkesutbildning för varubuden böra beredas genom medverkan av det allmänna eller arbetsmarknadens organisationer, har besvarats enligt följande:

Svenska handelsarbetareförbundet anser principiellt, att yrkesutbildningen bör vara en samhällets angelägenhet, då det ligger i dess intresse, att arbetskraften utrustas på bästa möjliga sätt, oavsett vilket område av näringslivet det är fråga om. Det torde även ur praktiska synpunkter vara riktigast, att det allmänna tar hand om yrkesutbildningen åt varubuden, eftersom de tjänster som dessa upprätthålla undantagslöst äro av övergångskaraktär. Yrkesutbildningen bör kunna ordnas inom ramen för nuvarande lärlings- och yrkesskolor, varvid tillfälle bör ges till såväl teoretisk som praktisk utbildning.

Enligt *Svenska metallindustriarbetareförbundet* bör utbildningen ske under samarbete mellan det allmänna och arbetsmarknadens organisationer i vad det avser själva uppläggningsen av yrkesutbildningen. Den bör ordnas så, att elever under en eller två timmar per dag eller under flera timmar vissa veckodagar erhålla undervisning såväl praktiskt som teoretiskt i på

orten befintlig yrkesskola. Om sådan skola saknas, kan man tänka sig, att den praktiska utbildningen beredes inom på orten befintligt företag i den bransch, som utbildningen avser, och den teoretiska utbildningen vid speciellt anordnade kurser eller per korrespondens.

Enligt *Svenska transportarbetareförbundet* samt *Telegraf- och telefonmannaförbundet* böra ökade utbildningsmöjligheter för varubuden beredas av det allmänna, enligt *Svenska sko- och läderindustriarbetareförbundet* av det allmänna och med den medverkan från arbetsgivarnas sida, som kan anses lämplig. Transportarbetareförbundet framhåller även, att utbildningen lämpligen kan ske vid redan befintliga yrkesskolor.

Svenska textilarbetareförbundet anser i likhet med handelsarbetareförbundet, att yrkesutbildning för varubuden principiellt bör beredas genom medverkan av det allmänna och föreslår ett utökat antal yrkesskolor. Viss medverkan av arbetsmarknadens organisationer kan tänkas i form av stipendier särskilt åt sådana ungdomar, som icke ha sina hem på ort, där yrkesskola finnes.

Svenska typografförbundet föreslår, att i kollektivavtalen införas bestämmelser om att buden såvitt möjligt skola antagas till lärlingar.

Landsorganisationen anser, att ökade yrkesutbildningsmöjligheter böra åstadkommas men anger ej på vilket sätt utbildningen bör ordnas.

Enligt *Svenska arbetsgivareföreningen* måste varubudens utbildning betraktas som en del av det större problemet om yrkesutbildning åt ungdom över huvud taget. Föreningen hänvisar till arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommittés Betänkande med förslag till åtgärder för lärlingsutbildningens främjande. Föreningen framhåller även, att den gemensamt med Svenska industritjänstemannaförbundet tillsatt en kommitté för utredning av industrikontoristernas utbildningsfrågor.

Tjänstemännens centralorganisation anför, att det allmänna genom inrättandet av lärlings- och yrkesskolor tillskapat goda former för budens yrkesutbildning. Dessa skolformer torde kunna utnyttjas i än större utsträckning. De ökade möjligheter till yrkesutbildning, som tjänstemännens centralorganisation anser böra beredas varubuden, torde i stor utsträckning kunna ernås inom ramen av de nuvarande skolformerna även om vissa större företag själva kunna anordna yrkesutbildning för varubuden. Denna ökade yrkesutbildning synes lämpligen böra komma till stånd genom medverkan från såväl det allmänna som från arbetsmarknadens organisationer. Medverkan från arbetsmarknadens organisationer skulle förslagsvis kunna lämnas genom att dessa vid överläggning i permanenta eller tillfälliga samarbetsorgan sökte utarbeta förslag till lösningar av varubudens utbildningsfrågor inom respektive bransch. På det allmänna skulle därefter ankomma att tillhandahålla ifrågavarande yrkesutbildning och att i förekommande fall bevilja företag, som lämna inom företaget anställda varubud yrkesutbildning, anslag till verksamheten. För att en ökad yrkesutbildning skall få önskvärd effektivitet, bör man överväga huruvida icke utbildningen bör vara obligatorisk.

I samband med överbäganden angående ökad yrkesutbildning för varubuden bör även undersökas, i vad mån företagsnämnderna kunna lämna medverkan i fråga om lösande av utbildningsproblemen vid varje enskilt företag.

Handelns arbetsgivareorganisation anser, att i en del branscher, t. ex. järn- och färghandeln, redan befintlig yrkesutbildning i stort sett torde motsvara behovet. Inom järnhandeln får nybörjaren efter en tids praktisk tjänstgöring på expedition eller lager under vägledning och översyn av en äldre kollega inhämta den grundläggande teoretiska branschkunskäppen genom en korrespondenskurs om 10 brev. Inom Sveriges järnhandlareförbund finnes dessutom en särskild utredningskommitté, som planlägger utbildningsfrågorna. Förbundet avser även att anställa en särskild utbildningskonsulent, som kan stå de enskilda företagen till tjänst med råd och upplysningar i hithörande frågor. Yrkesutbildningen för varubud inom färghandelsbranschen erhålles förutom genom det dagliga arbetet hos arbetsgivaren för Stockholms vidkommande genom den s. k. Färghandelsskolan, en 2-årig aftonskola, sorterande under Stockholms stads skolor för yrkesundervisning, och för landsortens vidkommande genom en korrespondenskurs, anordnad i samarbete mellan Sveriges färghandlares riksförbund och ett korrespondensinstitut. I övrigt framhåller *handelns arbetsgivareorganisation*, att någon utökning av yrkesskolornas handelstekniska kurser knappast torde anses behöfelig. Däremot skulle säkerligen för flera branscher en enkel merkantilt betonad kurs i varukänedom vara önskvärd. Med hänsyn till de speciella branschproblemen synes emellertid sådan ökad yrkesutbildning bäst kunna bedrivas i vederbörande branschorganisationers regi.

Sveriges hantverks- och småindustriorganisation föreslår, att ökade utbildningsmöjligheter för varubuden vid hantverksföretag ordnas på så sätt att buden successivt överföras till lärlingsstadiet.

Enligt *Kooperativa förbundet* och anslutna konsumtionsföreningar böra ökade möjligheter till yrkesutbildning för varubud i första hand åstadkommas genom medverkan av det allmänna. Det framhålls, att det är önskvärdt, att kommunala yrkesskolor i större omfattning upprättas och att handelsämnenas beredas tillräckligt utrymme i utbildningsplanerna och att dessa uppgöras i direkt samarbete med arbetsmarknadens lokala organisationer. Där yrkesutbildning icke kan ordnas genom det allmänna, bör arbetsmarknadens organisationer på bästa möjliga sätt sörja för budens yrkesutbildning.

Sveriges köpmannaförbund är av den meningen, att yrkesutbildningen för varubud avsevärt bör utökas, bl. a. i syfte att förbereda varubudens avancemang till affärsbiträden. Ätminstone inom specierhandeln, järnhandeln, färghandeln, möbelhandeln m. fl. branscher rekryteras biträdeskåren fortfarande i stor utsträckning från varubudskåren. Det är därför av synnerligen stor betydelse, att varubuden redan från första anställningen i detaljhandelns tjänst om möjligt kopplas in på utbildningen. I första hand bör det åvila det allmänna att skapa ekonomiska möjligheter för genomförandet av en ökad yrkesutbildning för varubud. De kommunala yrkes-

skolorna böra anordna undervisningen i samråd med yrkesorganisationerna. De rent fackliga sammanslutningarna böra enligt förbundets uppfattning endast undantagsvis befatta sig med frågor av denna typ.

Tidningarnas arbetsgivareförening anser, att den lämpligaste åtgärden i fråga om varubudens yrkesutbildning icke torde vara att med större eller mindre bidrag från det allmänna eller arbetsgivarna bereda möjlighet till ökad yrkesutbildning utan fastmer genom att bedriva väsentligt ökad propaganda bland buden att utnyttja de rika möjligheter till yrkesutbildning, som redan finnas.

Bankernas förhandlingsorganisation uttalar, att vid sidan av den speciella yrkesutbildning, som kan anordnas inom företag eller organisationer, synes en av det allmänna organiserad yrkesutbildning vara värdefull.

Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation anser, att yrkesutbildningen för varubud i första hand bör ske genom medverkan från det bolag, där vederbörande bud är anställt. I fråga om undervisning av mera allmän natur är det önskvärt med samverkan mellan det allmänna och företagen.

Beträffande fördelningen av kostnaderna för eventuellt ökad utbildning för varubuden har i huvudsak följande anförts.

Svenska handels-, livsmedels-, sko- och läderindustri-, textil- samt transportarbetareförbunden anse, att kostnaderna för varubudens utbildning böra åvila det allmänna. Arbetsgivarna böra medverka genom att lämna buden erforderlig ledighet från arbetet utan avdrag å lönen. Transportarbetareförbundet framhåller bl. a., att någon mindre del av kostnaderna även bör bestridas av varubuden själva. *Svenska metallindustriarbetareförbundet* uttalar, att utbildningskostnaderna böra delas lika mellan det allmänna och arbetsgivarna.

Enligt *Telegraf- och telefonmannaförbundet* böra kostnaderna för ifrågasvarande utbildning åvila det allmänna genom upplåtande av lokaler samt anskaffande av erforderliga maskiner och verktyg. Arbetsgivare, som har möjlighet att inom sina företag bereda bud framtida sysselsättning som yrkesarbetare, böra emellertid åläggas att ekonomiskt bidraga till budens yrkesutbildning. Vid specialutbildning utöver det egentliga yrket böra även eleverna själva bidra till kostnaderna.

Svenska typografförbundet anser, att kostnaderna för utbildningen helt böra läggas på arbetsgivarna.

Enligt *Landsorganisationen i Sverige* synes det vara nödvändigt, att yrkesutbildningen, om denna kommer att ske i form av dagundervisning, vilket organisationen tillstyrker, kan beredas utan kostnad för eleverna själva. Erforderlig ledighet för varubuden från arbetsanställningarna med bibehållen lön bör vara ett första villkor för att vinna det avsedda syftet. Vidare bör den undervisning, som kan beredas i statliga och kommunala utbildningsanstalter, vara avgiftsfri.

Beträffande frågan om vem som skall bära kostnaderna för yrkesutbildningen hänvisar *Svenska arbetsgivareföreningen* till § 4 i den normalöver-

enskommelse angående lärlingsutbildningen, som rekommenderas av Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté, där det bl. a. stadgas:

»Finnes i orten skola för yrkesundervisning med avdelning för det yrke, vari lärlingen utbildas, eller meddelas per korrespondens eller på annat sätt undervisning i detta yrke, åligger det arbetsgivaren att intressera lärlingen för deltagande i sådan undervisning samt att lämna honom ledighet härför. Arbetsgivaren bör i skäligen utsträckning lämna bidrag till kostnaderna för sådan undervisning.»

I sådana fall, då vidareutbildning sker inom företagen, torde företagen som regel själva stå för samtliga kostnader för undervisningen. I de fall, då den unge beredes ledighet från arbete för att besöka yrkesskola, finner arbetsgivareföreningen det rimligt, att han beredes ledighet härför utan avdrag å lönen, i varje fall när fråga är om yrkesutbildning, som företaget kan tillgodogöra sig för egen del. Sker utbildningen i fack helt utanför arbetsgivarens intresse, torde man däremot icke kunna med skäl begära, att arbetsgivaren skall svara för någon del av utbildningskostnaderna. Slutligen understryker föreningen nödvändigheten av att, som yrkesutbildningskommittén i sin kommentar till ovannämnda stadgande anför, de unga själva i någon utsträckning bidra till sin utbildning.

Enligt *Tjänstemännens centralorganisation* synas kostnaderna böra åvila det allmänna och arbetsgivarna och torde det allmänna därvid icke böra bära större proportionell andel av de sammanlagda utbildningskostnaderna än vad som gäller f. n.

Handelns arbetsgivareorganisation anför bl. a. följande: Kostnaderna för budens yrkesutbildning böra till största delen åvila det allmänna. Dock torde det kunna anses skäligt, att även arbetsgivarna bidra här till, under förutsättning att man kan ordna det så, att samtliga arbetsgivare inom resp. bransch träffas av dessa kostnader och icke endast ett litet fåtal. Även arbetstagaren bör dock betala en rimlig kursavgift, vilket kan motiveras med att intresset för kursen därigenom ökas. De nuvarande höga lönerna för denna arbetstagargrupp kunna även motivera ett bidrag från arbetstagarens sida.

Sveriges hantverks- och småindustriorganisation föreslår, att kostnaderna fördelas enligt samma principer som vid lärlingsutbildning i allmänhet.

Kooperativa förbundet anser, att kostnaderna för budens yrkesutbildning huvudsakligen böra åvila det allmänna, i den mån utbildningen ges genom kommunala eller statliga yrkesutbildningsanstalter. Avgifterna till dessa böra vara så låga, att ingen av ekonomiska skäl skall vara förhindrad deltaga i undervisningen. Det är icke helt utan betydelse, att eleverna själva bidra till kostnaderna — om också med ett obetydligt belopp. Arbetsgivarna böra hjälpa sina bud genom bidrag till kursavgifterna och genom att bevilja buden ledighet med bibehållen lön för deltagande i undervisning, som försiggår på dagtid.

Kostnaderna för budens yrkesutbildning i den mån den förlägges utom företaget böra enligt *Sveriges köpmannaförbund* till huvudsaklig del bestri-
 das av det allmänna. Den yrkeskategori det här gäller bör ej ställas i sämre
 läge än övriga kategorier, som ha behov av yrkesutbildning. Några bidrag till
 undervisningen i form av kontant understöd från arbetsgivarnas sida anser
 köpmannaförbundet icke böra ifrågakomma, då arbetsgivaren beräknas få
 avstå en del av budens arbetstid för utbildningen. Av psykologiska skäl anser
 förbundet, att det är lämpligt, att den anställda betalar en viss avgift för ut-
 bildningen.

Bankernas förhandlingsorganisation anser det skäligt, att arbetsgivaren
 bidrager till kostnaderna för budens yrkesutbildning. Arbetstagaren bör dock
 själv bidraga med ett mindre belopp, vilket visat sig stimulera vederbörandes
 intresse för fullföljande av utbildningskursen.

Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation anser det rimligt, att ar-
 betsgivaren bidrager till varubudens utbildning, i den mån denna särskilt ta-
 ger sikte på arbetsgivarens bransch eller företag. För utbildning av mera all-
 män karaktär, vilken endast delvis kan rubriceras som yrkesutbildning i
 egentlig mening, torde det däremot få anses principiellt riktigt, att kostnaden
 i första hand åvilar det allmänna. Företagen kunna sedermera från fall till
 fall pröva frågan rörande omfattningen av eventuella bidrag.

Tidningarnas arbetsgivareförening anför bl. a. följande: Om bidrag till
 kostnaderna för yrkesutbildning skall utgå, bör sådant komma från det all-
 männa. Genom den nuvarande bristen på bud ha emellertid lönerna till dessa
 blivit så högt uppdrivna, att buden själva böra kunna betala sådan utbild-
 ning, som sker jämsides med arbetet. Eftersom arbetsgivarna i regel icke
 veta, om buden komma att kvarstanna vid företaget, sedan de upphört att
 vara bud, bör det icke heller ifrågasättas, att arbetsgivarna skola bidraga till
 deras yrkesutbildning.

VI. Kommitténs synpunkter och förslag.

Allmänna synpunkter.

I den föregående framställningen har kommittén behandlat varubudens sysselsättnings- och utbildningsförhållanden, redogjort för motsvarande utbildningsförhållanden i de nordiska grannländerna samt redovisat av kommittén verkställda undersökningar rörande vissa ifrågasatta ytterligare åtgärder för yrkesutbildning åt varubud. Därvid har framkommit, att bud-sändningsarbetet, trots den allmänna bristen på ung arbetskraft och vidtagna rationaliseringsåtgärder i fråga om varutransporterna m. m., tager i anspråk ett relativt stort antal personer, varav huvudparten är ungdom.

Springpojksarbetet har karaktären av övergångsyrke och i detta arbete erhålles i allmänhet icke någon yrkesutbildning av större värde för framtiden. I viss utsträckning har bristen på ung arbetskraft medfört ökade möjligheter för buden att avancera till affärsbiträden samt till yrkesarbetare inom hantverk etc. eller att erhålla fortsatt anställning som lagerbiträden, chaufförer o. d. Möjligheterna att erhålla fortsatt anställning torde som regel vara störst för bud sysselsatta inom andra områden än varuhandeln. I fråga om varuhandeln och då framför allt detaljhandeln medför den mycket ojämna fördelningen av varubud på olika branscher, att även om antalet varubud totalt sett icke är större än att fortsatt sysselsättning såsom affärsbiträden, lagerbiträden och chaufförer i och för sig skulle kunna beredas, detta i praktiken icke är lätt att realisera inom de olika branscherna med hänsyn till deras olikartade förhållanden. Det måste också beaktas, att dessa möjligheter äro olika för manliga och kvinnliga bud, allt efter den bransch vari de arbeta. Manliga varubud i branscher, som övervägande rekryteras med kvinnliga biträden, ha sålunda små möjligheter att erhålla anställning såsom affärsbiträden. Om tillgången på ung arbetskraft framdeles ökar och möjligheterna därigenom vidgas för handeln att öka sin service genom att bl. a. anställa flera varubud, torde vidare förutsättningarna för buden att erhålla fortsatt anställning inom handeln komma att minska, för så vitt icke andra kategorier handelsanställda öka i samma eller snabbare takt.

Ehuru bristen på ung arbetskraft medfört ökade möjligheter för varubuden att avancera till affärsbiträden etc., är, som framgår av den föregående framställningen, frågan om åtgärder för yrkesutbildning åt varubud m. fl. icke enbart en fråga om beredande av utbildning för fortsatt anställning inom handel o. d. utan till betydande del en fråga om anordnande

av utbildning för övergång till helt andra näringsområden. I den mån så-
dan utbildning icke beredes varubuden, måste vederbörande, där fortsatt
anställning icke kan erhållas inom handeln, söka sig till arbetsområden, för
vilka icke erfordras någon egentlig utbildning.

För ungdomar, som söka arbete, kommer ofta valet att stå mellan å ena
sidan en anställning som bud, varvid numera åtminstone i storstäderna
relativt goda löneförmåner kunna påräknas, och å andra sidan en lärlings-
plats med mindre betalning men där den unge får utbildning i ett yrke och
därmed större säkerhet för en tryggad framtid. Vid detta val torde i många
fall föräldrarnas ekonomiska omständigheter vara utslagsgivande. Är för-
äldrarnas ekonomi svag, kan den unge se sig nödsakad att antaga den an-
ställning, som vid det aktuella tillfället kan erbjuda de bästa lönevillkoren,
detta även om vederbörande kan vara fullt medveten om att ett arbete som
elev eller lärling med hänsyn till framtida utkomst avgjort vore att före-
draga. Icke alltför sällan torde emellertid ett medvetet val mellan de båda
alternativen saknas och önskan att efter slutad skolgång få största möjliga
inkomst föranleda, att det bäst betalda arbetet utan närmare övervägande
antages.

På längre sikt utgöra de få år, varunder varubuden kunna erhålla en
högre inkomst än vad en lärling uppnår, oftast en mycket dålig kompen-
sation för vad som går förlorat därigenom att den för yrkesutbildning
mest lämpliga åldern icke utnyttjas för utbildning. Å andra sidan får det
icke bortses från att varubuden — med den organisation varudistributionen
har — utföra en viktig funktion inom denna. Socialt tillfredsställande kan
det dock ej anses vara, att de ekonomiskt sämst ställda, vilka tidigt se sig
nödsakade att söka de bättre betalda arbetstillfällena såsom varubud, efter
viss tid äro hänvisade till osäkra existensmöjligheter på grund av bristen
på yrkesutbildning. Överhuvud får det anses vara ett allmänt intresse att
för dem, som under några ungdomsår fylla den nämnda funktionen inom
varudistributionen, ökade möjligheter skapas för övergång till andra yrken.

Det bör i detta sammanhang framhållas, att samhället vidtagit vittgå-
ende åtgärder i fråga om *yrkesvägledning och arbetsförmedling*. Den all-
männa betydelsen av sådana åtgärder torde numera icke behöva närmare
motiveras. Det är emellertid av alldeles särskilt stor betydelse att en inten-
siv yrkesvägledning bedrives bland ungdom i arbeten med karaktär av åter-
vändsgränd. Enligt vad kommittén har sig bekant, ägnar arbetsmarknads-
styrelsen frågan om yrkesvägledning åt varubud speciell uppmärksamhet
inom ramen för yrkesvägledningsverksamhetens resurser. Enär dessa emel-
lertid f. n. måste betecknas såsom otillräckliga, anser sig kommittén böra
understryka vikten av att ökade möjligheter skapas för en effektiv upplys-
nings- och rådgivningsverksamhet till ledning för berörda kategoriers yr-
kesval.

Här må också erinras om det av ungdomsvårdskommittén i dess betän-
kande »Ungdomen och arbetet» (SOU 1948: 21) framförda förslaget till viss
utvidgning av yrkesvägledningsverksamheten. Ungdomsvårdskommittén har

i nämnda betänkande bl. a. belyst de för ungdomen mycket olämpliga arbetsförhållandena vid vissa cykelexpresser, och den vid sådana företag anställda ungdomen torde vara i alldeles särskilt behov av yrkesväglednings-åtgärder.

Beträffande den omfattning i vilken varubud erhålla yrkesundervisning framgår av den föregående framställningen att antalet kursdeltagande bud vid kommunala skolor för yrkesundervisning — låt vara på mycket osäkra premisser — kan uppskattas till omkring 2 000 för vardera av läsåren 1944—45, 1945—46 och 1946—47. Därtill kommer inom näringslivet meddelad utbildning, för vilken även kommittén redogjort i det föregående. Någon kvantitativ uppskattning av denna utbildningsverksamhet torde knappast vara möjlig. Klart är emellertid att den i nyssnämnda former organiserade utbildningsverksamheten för varubud har en mycket liten omfattning i förhållande till antalet bud, som enligt den i det föregående omförmälda företagsinventeringen av år 1946 utgjorde omkring 25 000 inom varuhandeln. Vidare finnas inom andra yrkesområden sysselsatta bud, vilkas antal enligt 1940 års folkräkning uppgick till omkring 12 000 och enligt 1945 års folkräkning till omkring 11 000. Av hela antalet bud erhålla sålunda endast en ringa del någon utbildning för fortsatt anställning såsom affärsbiträden etc. eller för övergång till andra näringsområden. För att icke varubuden i det stora flertalet fall uteslutande skola vara hänvisade till att övergå till okvalificerat arbete *föreligger behov av vidgade utbildningsmöjligheter. Kommittén föreslår, att åtgärder i sådan riktning vidtagas.*

Vad angår utformningen av åtgärderna för vidgade utbildningsmöjligheter åt varubud m. fl. bör bemärkas, att hela frågan om yrkesskolväsendets framtida utformning och statens bidrag till detsamma är under utredning av 1946 års skolkommision. I vilken omfattning staten skall bestrida kostnaderna för yrkesutbildning torde sålunda komma att prövas, när skolkommisionen framlägger sina förslag i ämnet.

Beträffande den undervisning, som kommittén i det följande förordar skall ordnas för varubud för fortsatt anställning inom handel o. d., torde emellertid de kommunala yrkesundervisningsanstalterna på ifrågakommande orter kunna förutsättas lämna en viss medverkan även innan statsbidragsfrågan i sin helhet lösts. Kommittén, som är medveten om att ökade statsbidrag dock erfordras för att en skälig avvägning mellan statens respektive kommunernas andel av kostnaderna för ifrågavarande utbildning skall komma till stånd, förutsätter sålunda, att undervisning för varubud för fortsatt anställning inom handel o. d. i regel skall kunna äga rum inom det nuvarande yrkesskolväsendet. Självfallet äro därjämte åtgärder, som enskilda företag eller branschorganisationer kunna vidtaga för att ordna yrkesutbildning åt varubud, värdefulla.

Frågan om att ordna yrkesutbildning åt varubud m. fl. för övergång till andra näringsområden än handel o. d. är svårlöst. Vissa möjligheter torde finnas att i yrkesskolorna bereda sådan utbildning åt varubuden. Dessa

möjligheter torde dock icke vara tillräckliga och vissa svårigheter föreligga att på deltid giva en för övergång exempelvis till industriellt arbete tillräckligt omfattande praktisk-teoretisk grundläggande utbildning.

Såsom en ytterligare utväg att tillgodose behovet av utbildning åt varubud för övergång till andra näringsområden än handel o. d. har kommittén funnit nödvändigt föreslå, att möjligheter beredas f. d. varubud att deltaga i särskilt anordnade omskolningskurser.

De kursavgifter, som vid statsunderstödda kommunala och enskilda yrkeskolor uttagas för deltidskurser av det slag, vari utbildning åt varubud kan beredas jämsides med deras budanställning, uppgå i allmänhet till ganska ringa belopp. För t. ex. kurser för handelsutbildning, lämpliga för utbildning åt varubud m. fl., torde avgifterna som regel knappast överstiga 20 kronor per läsår och möjligheter finnas till nedsättning i ömmande fall. Kostnaderna för undervisningsmaterial o. d. torde ej heller uppgå till några större belopp. Sålunda torde undervisningsmaterial för utbildning åt varubud för fortsatt anställning inom handel o. d. i allmänhet icke belöpa sig till mer än 15 å 20 kronor per läsår.

Med hänsyn till att kursavgifter och kostnader för undervisningsmaterial o. d. äro av ringa storlek torde det vara överkomligt för varubuden att själva svara för dessa utgifter. Därest arbetsgivaren anser sig böra bestrida sådana kostnader eller del därav, kan emellertid en sådan anordning — liksom andra enskilda eller kommunala premier — vara av betydelse icke minst ur psykologiska synpunkter. Arbetsgivarnas medverkan är dock mest nödvändig, då det gäller att lösa frågan om utbildningens fördelning på arbetstid och fritid, vilken fråga kommittén nu övergår till att behandla.

Utbildningens fördelning på arbetstid och fritid.

Enligt arbetarskyddslagen föreligger skyldighet för arbetsgivare att bevilja minderårig, varmed enligt nämnda lag förstås person under 18 år, erforderlig ledighet för deltagande i sådan yrkes- eller fortsatt skolundervisning, för vilken kostnaden helt eller delvis bestrides av staten eller med kommunala medel.

I vissa sammanhang har ifrågasatts att generellt begränsa minderårigs arbetstid till kortare tid än vad som gäller för vuxna. Statsrådet och chefen för socialdepartementet har i det vid 1948 års höstriksdag behandlade förslaget till ny arbetarskyddslag m. m. anfört, att han icke funnit det lämpligt att för minderåriga föreskriva en längsta arbetstid, som understiger normalarbetstidslagen, enär detta kan leda till svårigheter för de minderåriga att vinna anställning och därigenom vara till nackdel för deras yrkesutbildning. På departementschefens förslag har vidare den i gällande arbetarskyddslag förefintliga bestämmelsen om viss begränsning av den minderåriges arbetstid, för det fall att denne deltagar i kurser för yrkesutbildning

eller åtnjuter annan undervisning, utgått i den nya arbetarskyddslagen. Skälen för att denna bestämmelse fått utgå ha varit att ett alltför knappt tillmätt timantal kan medföra, att arbetsgivarna bli obenägna att anställa minderåriga, som deltaga i kurser för yrkesutbildning eller åtnjuta annan undervisning. Vidare har framhållits, att även den minderårige själv kan finna det mindre lockande att fortbilda sig, om detta skall medföra, att han nödgas avstå från arbetsförtjänst.

Den för varubuden mest väsentliga frågan är givetvis, *i vilken utsträckning utbildningen, som i regel måste äga rum vid sidan av förvärvsarbete, kan förläggas till arbetstid utan att löneförmåner behöva avstås.*

Kommittén har i det tredje kapitlet redogjort för yrkesskolorganisationen och därvid erinrat om att den fullständiga formen av lärlingsskola med minst 225—300 undervisningstimmar per år förekommer mera sällan. Anledningen härtill torde vara, att det stora antalet lektioner per vecka verkat avskräckande, eftersom eleverna för deltagande i denna undervisning som regel måste använda kvällstid och då äro trötta efter sitt förvärvsarbete under dagen. Lärlingsskolan, sådan den utformades genom beslut vid 1918 års riksdag, har därför blivit en skolform, som icke kunnat praktiskt förverkligas, utan den har allmänt ersatts med de mindre omfattande s. k. lärlingskurserna. För en mera grundlig yrkesundervisning erfordras emellertid kurser med ett icke alltför ringa timantal. En sådan yrkesundervisning skulle, därest den helt förlades till kvällstid, ställa liknande krav på varubudens fritid som lärlingsskolan enligt 1918 års utformning och därför i likhet med nämnda skolform icke kunna praktiskt förverkligas. Om en yrkesundervisning av sådan omfattning, att den får reell betydelse för framtida yrkesutövning, skall kunna komma till stånd, måste därför en väsentlig del av undervisningen förläggas till arbetstid.

I föregående kapitel har redogjorts för uppgifter från rektorerna vid vissa kommunala yrkesskolor angående erfarenheten av utbildningskurser för varubud. Erfarenheterna av sådana kurser ha som regel varit goda. Rektorernas yttranden belysa svårigheten att intressera varubuden för en undervisning, uteslutande förlagd till kvällstid. Det förordas därför, att viss del av undervisningen förläggas till arbetstid, varvid förmiddagen, exempelvis mellan kl. 8—10, ofta anges vara lämplig tid för undervisning. I fråga om vissa orter föreligga svårigheter att anskaffa lärare för dagundervisning och ibland föreligga också lokalsvårigheter. Flertalet tillfrågade rektorer anse ock att — för yrkesskolornas vidkommande — undervisning kan ordnas på arbetstid.

Kommittén har inhämtat yttranden från arbetsmarknadsorganisationerna, huruvida det vore möjligt och lämpligt att yrkesutbildningen för varubud helt eller delvis förlades till arbetstid, och även för dessa yttranden har en redogörelse lämnats i föregående kapitel. Därav framgår att såväl arbetsgivare- som arbetstagareorganisationerna äro positivt inställda till att viss del av utbildningen förläggas till arbetstid, emedan det erfarenhetsmässigt visat sig att kombinationen av heltidsanställning om dagarna och

studier om kvällarna ofta blir för betungande och därför icke kan giva åsyftat resultat samt att det är svårt att intressera ungdomen för deltagande i yrkesutbildning helt förlagd till fritid.

Av från arbetsförmedlingarna införskaffade uppgifter, vilka också redovisats i föregående kapitel, framgår, att flertalet av de ungdomsförmedlingar, som yttrat sig, förordat, att utbildningen förläggas till budens ordinarie arbetstid.

Bästa möjliga resultat av utbildningen torde uppnås, därest den helt kunde förläggas till varubudens ordinarie arbetstid. Det bör beaktas, att budarbetet kan vara ansträngande och att vissa efterarbeten ofta förekomma, t. ex. expediering av post och, särskilt i mindre affärer, städning. Härtill kommer den tid, som åtgår för resor mellan hemmet och arbetet och i förekommande fall yrkesskolan. För yrkesutbildningen fordras därjämte icke blott beivrande av lärotimmarna utan även ett ibland icke obetydligt hemarbete. Undervisning, som förläggas efter arbetets slut, kan därför knappast giva samma resultat som dagundervisning.

Emellertid torde önskemålet om att utbildningen helt förläggas till varubudens ordinarie arbetstid utan löneavdrag för närvarande icke kunna realiseras annat än undantagsvis. Olägenheterna av att en del av yrkesutbildningen förläggas till varubudens fritid torde ej heller vara så stora, under förutsättning att det är fråga om endast en mindre del av undervisningen.

Enligt kommitténs mening bör, därest en vidgad yrkesutbildning åt varubud m. fl. skall kunna praktiskt förverkligas, *i regel minst två tredjedelar av undervisningen förläggas till arbetstid och icke föranleda löneavdrag*. Detta bör gälla både utbildning för fortsatt anställning som affärsbiträde, kontorist etc. och utbildning för övergång till andra näringsområden än handel o. d.

Kommittén har övervägt, huruvida den skulle föreslå några lagbestämmelser i denna riktning. Enligt kommitténs mening bör emellertid genomförandet av förslaget lämpligen icke ske lagstiftningsvägen, för såvitt icke ett genomförande på frivillig väg skulle misslyckas. I stället bör med hänsyn till det intresse, som vederbörande organisationer visat bl. a. i yttranden till kommittén i denna fråga, försök göras att genomföra förslaget på frivillig väg. Såsom framgår av den föregående redogörelsen har man på en del håll också redan fått praktiska uttryck för beredvillighet att utan löneavdrag låta varubud delvis å arbetstid deltaga i kurser vid yrkesskolor.

I detta sammanhang vill kommittén också erinra om att en av Svenska arbetsgivareföreningen och Svenska industritjänstemannaförbundet år 1945 tillsatt kommitté den 25 augusti 1948 avgivit ett betänkande angående industrien och kontoristutbildningen, vari rekommenderats att vid deltidsundervisning om nio timmar per vecka sex timmar förläggas till arbetstid och att arbetsgivaren även för denna tid betalar full lön.

För att det skall bli möjligt att på frivillig väg genomföra förslaget om

att i regel minst två tredjedelar av yrkesundervisningen för varubud m. fl. förläggas till arbetstid och icke föranleder löneavdrag torde erfordras, att *huvudorganisationerna på arbetsmarknaden rekommendera detsamma*. Vid överläggningar med representanter för berörda organisationer har kommittén därför föreslagit, att arbetsmarknadsorganisationerna träffa överenskommelse av innebörd, att i fråga om yrkesutbildning för varubud i regel minst två tredjedelar av undervisningen skall äga rum på arbetstid utan löneavdrag. Frågan har i första hand upptagits till behandling i det av arbetsgivarföreningen och landsorganisationen gemensamt tillsatta Arbetsmarknadens yrkesråd. Denna institution har vid sammanträde den 17 maj 1949 enhälligt antagit följande uttalande i frågan:

»Yrkesrådet har med största intresse tagit del av de planer, som dryftats inom kommittén för yrkesutbildning åt varubud m. fl., och vill i samband härmed uttala sin tillfredsställelse över att effektiva åtgärder planeras för att ordna den viktiga utbildningsfrågan för denna hittills eftersatta arbetslagargrupp.

Yrkesrådet vill också i princip tillstyrka, att den teoretiska utbildningen enligt kommitténs planer delvis förläggas till arbetstid utan avstående av löneförmåner.

När det gäller att fastslå, hur stor del av utbildningstiden, som skall förläggas till arbetstid, bör en viss varsamhet iakttagas. Man kan befara, att alltför snäva direktiv på denna punkt skulle försvåra den smidiga anpassning efter skiftande förhållanden inom olika branscher och på skilda orter, som är en väsentlig förutsättning för de föreliggande planernas genomförande på frivillig väg. Å andra sidan är en allmän målsättning för utvecklingen självklart önskvärd. Yrkesrådet finner det därför tillrådligt, att man såsom en allmän norm fastställer, att två tredjedelar av undervisningen bör förläggas till arbetstid, men att man samtidigt ger de lokala skolmyndigheterna full frihet att efter samråd med vederbörande arbetsgivare- och fackföreningsrepresentanter fastställa annan fördelning av undervisningstiden mellan arbetstid och fritid, där så betingas av särskilda Orts- eller branschförhållanden.»

Uttalandet har av yrkesrådet överlämnats till dess huvudmän för vidare åtgärder.

Kommittén har ovan uttalat såsom sin mening att, därest det skall bli möjligt att på frivillig väg genomföra förslaget om att i regel minst två tredjedelar av yrkesundervisningen för varubud m. fl. skall förläggas till arbetstid och icke föranleda löneavdrag, det torde erfordras, att *huvudorganisationerna på arbetsmarknaden rekommendera detsamma*. Arbetsmarknadens yrkesråds enhälligt antagna uttalande är ett viktigt steg i denna riktning. Den fortsatta handläggningen av frågan ankommer närmast på arbetsmarknadens huvudorganisationer.

Frågan om yrkesundervisningens förläggande till arbetstid utan löneavdrag är ett spörsmål, som kan beröra andra yrkeskategorier än varubuden. Den speciella ställning, som varubuden intaga på arbetsmarknaden, torde

dock motivera att denna fråga löses separat för buden, och kommittén har härutinnan haft samråd med 1946 års skolkommissions yrkesutbildningsdelegation och 1945 års handelsutbildningskommitté, vilka delat kommitténs mening i detta avseende.

Därest en mera omfattande frivillig undervisning för varubud skall kunna genomföras, erfordras vidare, såsom också Sveriges köpmannaförbund framhållit för kommittén, en synnerligen kraftig *propaganda* för saken. Önskvärt är att de av frågan närmast berörda arbetsmarknadsorganisationerna ordna en sådan upplysningsverksamhet för medlemmarna i sina respektive organisationer. Vidare vore det av värde om yrkesskolorna kunde bedriva ökad propaganda. Därjämte förutsättes, såsom ovan framhållits, att ökade möjligheter skapas för en effektiv upplysnings- och rådgivningsverksamhet till ledning för varubudens framtida yrkesval och att sålunda ungdomen orienteras om förefintliga utbildningsmöjligheter.

Utformningen av yrkesundervisningen åt varubud m. fl. för fortsatt anställning såsom affärsbiträden, kontorister etc.

Frågan om handelsutbildningens framtida ordnande är sedan år 1945 föremål för offentlig utredning av särskilda sakkunniga, handelsutbildningskommittén. Den har i uppdrag att verkställa en översyn av all utbildning på handelns område. Kommittén har ännu icke avgivit något förslag rörande sådan handelsutbildning, som det närmast kan bli fråga om för varubuden, d. v. s. utbildning till affärsbiträden, kontorister etc.

Såsom framhållits i direktiven för handelsutbildningskommittén finnes vid sidan av den handelsutbildning av mera allmän karaktär, som meddelas vid handelsgymnasierna, ett betydande utrymme för mera specialiserad undervisning. I nämnda direktiv har särskilt framhållits följande synpunkter. Detaljhandelsutbildningen torde böra utvecklas och delvis omprövas. Utbildningen för reklamverksamhet bör kunna organiseras efter fastare linjer. Ett betydande behov av undervisning föreligger för handelsresande ävensom för distributionspersonal inom partihandeln. Ett viktigt problem utgör behovet av vidareutbildning av lägre personal med rutinmässigt arbete, särskilt på de större kontoren med deras mycket specialiserade arbete. Sannolikt tarvas även en översyn av den speciella kursverksamheten för försäkringsfunktionärer, bankmän m. fl. Över huvud taget synes det angeläget, att den specialiserade handelsutbildningen, som är föga utvecklad, ägnas en uppmärksamhet, svarande mot den, som sedan lång tid tillbaka kommer specialutbildningen för tekniska yrken till del.

Handelsutbildningskommittén har jämlikt sina direktiv att även verkställa en översyn av principerna för beviljande av anslag till såväl kommunala som enskilda handelsskolor. Vidare har kommittén i uppdrag att föreslå en avvägning mellan olika former av utbildning, varvid riktmärket bör vara att alla, som ha intresse därför, få möjlighet att erhålla yrkesutbild-

ning för handel. I detta sammanhang bör hela det stora problem, som korrespondensundervisningen på handelns ämnesområden utgör, bli föremål för en grundlig utredning.

Genom de förslag, som handelsutbildningskommittén kan förväntas framlägga, torde frågan om en utbyggnad av handelsundervisningen i hela dess vidd bli föremål för statsmakternas prövning under de närmaste åren. Jämlikt meddelade direktiv har kommittén för yrkesutbildning åt varubud m. fl. att begränsa sig till frågan om yrkesutbildning för yrkesutövare tillhörande budkategorien.

I tredje kapitlet av denna utredning har lämnats en översikt av yrkesskolorganisationen.

Lärlingsskolans yrkesavdelningar i handel med aftonundervisning omfatta två arbetsår med en undervisningstid per år av 225—300 undervisningstimmar i obligatoriska ämnen. Lärlingskurserna i handel omfatta i regel omkring sex timmar per vecka. Det finns vidare ett stort antal handelskurser för äldre. Yrkeskurser med aftonundervisning för handel förekomma mera sällan, medan däremot ämneskurser på yrkesskolstadiet äro vanligare.

Vid statsunderstödda enskilda skolor med handelsundervisning dominera längre heldagskurser.

Att generellt bestämma omfattningen av den yrkesundervisning, som bör komma de varubud, vilka kunna beredas fortsatt anställning såsom affärsbiträden, kontorister etc., till del, torde knappast vara möjligt. Antalet undervisningstimmar i de ettåriga handelsskolorna med heldagsundervisning uppgår till omkring 1 100 och undervisning av denna omfattning torde, förutsatt att erforderlig praktik därjämte förvärfvas, vara tillfyllest för en mera allsidig elementär yrkesutbildning för de yrken, varom här är fråga. Beträffande varubuden, vilka äro hänvisade till att erhålla yrkesundervisning på deltid vid sidan av förvärvsarbete, får man emellertid inrikta sig på ett lägre antal undervisningstimmar.

De vid yrkesskolorna förekommande lärlingskurserna för handel omfatta såsom ovan framhållits i regel sex undervisningstimmar per vecka. Enligt kommitténs uppfattning bör deltidsundervisningen för varubud om möjligt pågå under ett något större antal timmar per vecka. Därest undervisning pågår t. ex. nio timmar per vecka under två terminer om sammanlagt 34 veckor, blir ändock timantalet per läsår endast omkring 300. För att en mera allsidig elementär yrkesutbildning skall kunna förvärfvas, borde varubuden deltaga i deltidsundervisning av denna omfattning under helst tre läsår, d. v. s. under sammanlagt 900 timmar. Då kommittén utgår från att yrkesutbildningen skall genomföras på frivillighetens väg, kan man emellertid icke räkna med att en treårig utbildning av denna omfattning skall komma till allmänt genomförande. För en del arbeten av utpräglat rutinbetonad karaktär synes också en vid sidan av förvärvsarbetet genomgången utbildning om ett lägre antal undervisningstimmar, t. ex. 600, vara godtagbar. Enligt

kommitténs uppfattning böra sålunda de varubud, som vilja utbilda sig till affärsbiträden, kontorister etc., beredas möjlighet att vid sidan av förvärvsarbetet *under två—tre år genomgå utbildning, omfattande ungefärligen nio undervisningstimmar per vecka eller sammanlagt omkring 600—900 timmar.*

De ämnen, vari som regel undervisning bör äga rum för varubud i och för fortsatt anställning såsom affärsbiträden eller för anställning på kontor, äro enligt kommitténs mening följande: svenska med affärskorrespondens, bokföring, handelsräkning, handelslära och handelsrätt, ekonomisk geografi, försäljningslära och affärsreklam samt maskinskrivning. Vidare bör för varubud, som skola fortsätta såsom affärsbiträden, utbildningen även avse varukännedom, skyltnings- och försäljningsövningar samt textning och plakatmålning. För varubud, som skola fortsätta såsom kontorister, bör meddelas en relativt omfattande undervisning i maskinskrivning, varjämte dessa bud även böra erhålla undervisning i fråga om vanligen förekommande kontorsmaskiner m. m.

I den mån speciella kurser kunna ordnas enbart eller huvudsakligen för varubud, torde dessa lämpligen böra organiseras i form av fristående ett-åriga kurser, som var för sig utgöra ett avslutat helt. De böra dock vara utformade såsom grund- och påbyggnadskurser med sikte på treårig utbildning. Kommittén har icke ansett sig böra utforma närmare preciserade förslag till undervisningsplaner för sådana speciella kurser för varubud. Undervisningsplanerna, som helt naturligt kunna anpassas alltefter olika lokala förhållanden och önskemål, böra i likhet med vad som gäller för övriga undervisningsplaner i skolor för yrkesundervisning, fastställas av överstyrelsen för yrkesutbildning, vilken torde ha förutsättningar att därvid i möjlig mån tillgodose förefintliga behov och önskemål av skiftande karaktär.

Speciella kurser enbart eller huvudsakligen för varubud torde kunna komma till stånd endast i större städer. I övrigt torde varubuden få vara hänvisade till att delta i den yrkesundervisning, som är organiserad med beaktande jämväl av andra kategorier handelsanställdas förutsättningar och behov.

Huruvida tillräckliga möjligheter till deltidundervisning skola kunna erbjudas bl. a. varubuden är avhängigt av omfattningen av yrkesundervisningsanstalternas kursverksamhet på ifrågavarande orter. Ovan har framhållits nödvändigheten av att de av frågan närmast berörda arbetsmarknadsorganisationerna bedriva propaganda för en omfattande frivillig varubudsundervisning samt att ökade möjligheter skapas för den offentliga yrkesvägledningen att orientera varubuden om förefintliga utbildningsmöjligheter. Därjämte har också antytts önskvärdheten av att yrkesundervisningsanstalterna sprida ökad kännedom om sina utbildningsmöjligheter. Här må tilläggas att en god kontakt mellan yrkesundervisningsanstalterna och ortens näringsliv är ytterst angelägen. Erfarenheterna från det nuvarande yrkesskolväsendet bestyrka, att där en sådan kontakt finnes utbildningsmöjligheter kunna skapas för skilda ändamål och att dessa utbildningsmöjligheter också tillvaratagas.

Därest företag och branschorganisationer medverka till att bereda en elementär utbildning åt varubud, vilket, såsom i det föregående berörts, nu är

fallet i vissa företag och branscher, är givetvis detta värdefullt. För vissa branscher speciellt utarbetade korrespondenskurser, t. ex. inom järn- och färghandelsbranscherna, äro därvid värdefulla såsom hjälpmedel. Vidare bör också beaktas att det på en del mindre orter med enstaka varubud icke finnas några yrkesskolor, och i sådana fall har korrespondensundervisningen betydelse såsom enda möjligheten att vid sidan av arbetet erbjuda här avsedd yrkesundervisning.

I vissa företag, i regel mindre sådana, kunna varubuden erhålla en icke oväsentlig praktisk utbildning genom att buden få deltaga i olika arbetsuppgifter. I möjlig mån bör sådan praktisk utbildning beredas i alla företag och helst även organiseras så allsidigt som respektive företags verksamhet kan medgiva.

Utbildning åt varubud m. fl. för övergång till andra näringsområden än handel o. d.

Kommittén har, främst för att belysa frågan om yrkesutbildning för övergång till andra yrkesområden än handel o. d., ansett det värdefullt att få uppgifter om hur ett par årskullar i en medelstor stad haft det ordnat i fråga om yrkesutbildning samt vilka yrken man ägnat sig åt och att även i övrigt få del av ungdomens syn på dessa frågor. Genom arbetsmarknads-kommissionens medverkan erhöLL ungdomsförmedlingen i Jönköpings stad, vilken utsetts såsom lämplig ort för undersökningen, i uppdrag att insamla erforderliga uppgifter från ungdom, född åren 1924 och 1929. Frågeformulär utsändes i juni månad 1947 till sammanlagt drygt 1 000 ungdomar. Adresserna erhöLLos ur röstlängden resp. folkbokföringens register. Av de utsända frågeformulären återkommo cirka 160 såsom obeställbara. Under sommaren 1947 ingingo cirka 170 svarsuppgifter. Påminnelsekrivelser jämte nya frågeformulär tillställdes i september 1947 de ungdomar, som ej avhört. Detta resulterade i att ytterligare cirka 130 svar inkommo. Av de ungdomar, som inkommo med svar, hade 88, d. v. s. mer än en fjärdedel, haft anställning som bud. Av undersökningen framgick i huvudsak följande, varvid dock bör beaktas att den låga svarsprocenten kan ha medfört att materialet ej är tillräckligt representativt.

Av undersökningen att döma fasthåller icke fullt hälften av varubuden vid den bransch, vari vederbörande haft anställning som bud. Omfattningen av övergången till andra yrkesområden framgår av nedanstående tablå.

O m r å d e	Hela antalet f. d. bud	Därav övergått till andra yrkesområden
Kontor	19	5
Hantverk	21	12
Affär	11	5
Verkstadsarbete	11	6
Lager- och diversearbete	13	11
Kommunikationer	7	4
Diverse yrken	6	5
Summa	88	48

I frågeformuläret ställdes bl. a. frågan: »Hur kom det sig att Ni valde Ert nuvarande yrke?» De ungdomar, som besvarade denna fråga, lämnade följande upplysningar angående motiven för valet av den sysselsättning vederbörande hade vid undersökningstillfället.

Yrkesvals motiv	F. d. bud		Uppgiftslämnare, som ej innehaft anställning såsom bud	
	Antal	%	Antal	%
Påverkan från andra personer	11	12·5	8	3·8
Ekonomiska förmåner	12	13·6	33	15·8
Intresse för yrket eller vissa arbetsformer ..	22	25·0	54	25·9
Kort arbetstid och mycket fritid	1	1·1	—	—
Övriga motiv	16	18·2	35	16·7
»Vet ej»	16	18·2	17	8·1
Ännu i skolan	1	1·1	37	17·7
Ej svarat på denna fråga	9	10·3	25	12·0
Summa	88	100·0	209	100·0

Till de ungdomar, som haft en eller flera anställningar som affärsbud, kontorsbud, verkstadsbud eller liknande, ställdes även vissa frågor angående erhållen yrkesutbildning. Dessa frågor voro följande.

Fick Ni under Er anställning som springpojke eller springflicka någon yrkesutbildning på arbetsplatsen (som elev eller lärling)?

Fick Ni under Er anställning som springpojke eller springflicka någon skolmässig yrkesutbildning (yrkesskola eller kurser), som bekostades av arbetsgivaren? I så fall, ordnades utbildningen under eller efter arbetstid? Vilka ämnen ingick i denna skolmässiga yrkesutbildning?

Deltog Ni (deltager Ni) vid sidan av arbetet som springpojke eller springflicka i yrkesutbildningskurser vid någon skola, pr korrespondens eller på annat sätt? I så fall, vid vilken eller vilka skolor? Vad slags kurser?

Av svaren på förenämnda frågor framgick följande. Endast knappt en tredjedel av antalet f. d. bud uppgav sig ha erhållit yrkesutbildning på arbetsplatsen, medan över hälften av antalet f. d. bud förklarade sig icke ha erhållit någon yrkesutbildning i denna form. Återstoden hade icke svarat på denna fråga. Skolmässig yrkesutbildning på arbetsgivarens bekostnad hade endast förekommit i undantagsfall och då efter arbetstidens slut. Däremot hade ungefär en femtedel av antalet f. d. bud vid sidan av arbetet förvärvat viss yrkesutbildning på egen bekostnad.

Det har ovan framhållits, att frågan om att ordna yrkesutbildning åt varubud m. fl. för övergång till andra näringsområden än handel o. d. är svårlöst. I första hand torde dylik utbildning få äga rum jämsides med anställningen såsom varubud genom deltagande i sådana vid statsunderstödda kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning förekommande lärlingskurser med deltidundervisning, som i varje särskilt fall kunna finnas lämpliga för ändamålet. Möjligheterna stå öppna även för varubud att efter särskild prövning få deltaga i sådana kurser för det område, inom vilket vederbörande ämnar taga anställning. Givetvis kan på större orter också ifrågakomma, att särskilda kurser med deltidundervisning an-

ordnas speciellt för utbildning av varubud för övergång till andra yrkesområden än handel o. d. *Kommittén förutsätter, att jämväl i fråga om beivrande av deltidsundervisning för övergång till andra näringsområden än handel varubuden skola, utan att löneavdrag verkställas, kunna erhålla ledighet från arbetet enligt samma grunder som föreslagits i fråga om undervisning för fortsatt anställning inom handel o. d.*

Den av kommittén förordade deltidsundervisningen för varubud jämsides med deras budanställning bygger på att intresse skall finnas hos varubuden för att förvärva yrkesutbildning. Någon obligatorisk utbildning har icke föreslagits. Det ligger i sakens natur, att en del ungdomar icke komma att använda sig av möjligheterna till utbildning jämsides med förvärvsarbete. Innan en på förenämnda sätt uppbyggd yrkesundervisning vunnit allmän anslutning från vederbörande arbetsgivare, torde vidare förflyta en viss övergångstid. De sociala vådor, som kunna vara förenade med att f. d. varubud icke inpassas i arbetslivet, böra också bemärkas. För de varubud, som icke kunna erhålla fortsatt anställning inom handel o. d. och vilka icke förvärvat yrkesutbildning jämsides med anställningen som varubud, böra därför för möjligheter till *omskolning* finnas.

För arbetslösa f. d. varubud stå därvid samma möjligheter till buds som för övriga arbetslösa att i den mån det av arbetsmarknadsorganen prövas lämpligt erhålla yrkesutbildning i yrkesutbildningskurser för arbetslösa och därunder uppbära understödsförmåner från arbetslöshetsnämnd samt timpenning från överstyrelsen för yrkesutbildning. Yrkesutbildningskurser för arbetslösa kunna anordnas antingen såsom nybörjarkurser, avsedda att giva en grundläggande utbildning åt arbetslös ungdom, som tidigare icke erhållit utbildning, eller såsom fortbildningskurser, avsedda att åt arbetslösa med viss yrkeserfarenhet giva en kompletterande yrkesutbildning, eller ock såsom omskolningskurser, avsedda att giva en grundläggande yrkesutbildning åt sådana arbetslösa, som till följd av ändrade förhållanden böra beredas möjlighet till försörjning inom annat yrke.

Kursverksamhet av detta slag kan avse alla yrkesområden utom skogsbruket och kan anordnas av kommun (kommunal arbetslöshetskurs), av huvudman för central verkstadsskola (arbetslöshetskurs vid central verkstadsskola) eller av överstyrelsen för yrkesutbildning (central arbetslöshetskurs). Frågor om tillstånd till anordnande av statsunderstödd kommunal arbetslöshetskurs eller arbetslöshetskurs vid central verkstadsskola samt om statsbidrag till sådana kurser avgöras av överstyrelsen för yrkesutbildning. Den lokala ledningen av kommunala arbetslöshetskurser må uppdragas åt endera yrkesskolstyrelse eller, om sådan icke finnes, arbetslöshetsnämnd eller särskild kursstyrelse. Arbetslöshetskurs vid central verkstadsskola står under samma ledning som de ordinarie kurserna vid dylika skolor. För de centrala arbetslöshetskurserna avgör överstyrelsen i varje särskilt fall hur kursstyrelsen skall organiseras.

Med avseende å kursverksamhetens planering och anordnande har överstyrelsen att samråda med arbetsmarknadsstyrelsen samt, beträffande kurs-

verksamheten inom yrkesområde, där ledningen av yrkesutbildningen eljest tillkommer annan myndighet, jämväl med denna myndighet.

Statsbidragen till arbetslöshetskurserna utgå enligt gynnsammare normer än vad som gäller för den ordinarie yrkesundervisningen. I fråga om centrala arbetslöshetskurser bestridas kostnaderna helt av statsmedel.

Till följd av de senaste årens goda sysselsättningsmöjligheter ha yrkesutbildningskurser för arbetslösa hittills kommit till stånd endast i mycket begränsad omfattning. I viss utsträckning har emellertid under de senaste åren förekommit speciell kursverksamhet av liknande karaktär för beredskapsskadade, andra partiellt arbetsföra samt flyktingar m. fl. För att tillgodose det aktuella behovet av arbetskraft inom vissa yrken ha härjämte under senare år anordnats andra särskilda yrkesutbildningskurser, t. ex. för utbildning av arbetsledare inom tvätteriyrket samt förberedande kurser för murarlärlingar. Utbildningen vid här ifrågavarande kurser är fri och statsunderstöd till kursdeltagarnas uppehälle, resor m. m. utgår enligt särskilda bestämmelser. Något krav på att deltagarna i ifrågavarande kurser skola vara arbetslösa har icke förelegat. Kurserna äro i viss mån att betrakta som en fortsättning på de under tiden för det andra världskriget anordnade beredskapskurserna för snabbutbildning av arbetskraft för verkstadsindustrien, vilka kurser hade en mycket stor omfattning.

Under våren 1949 ha vidare för friställda byggnadsarbetare och vissa andra arbetstagarkategorier igångsatts särskilda omskolningskurser med sikte på metallindustrien. Sistnämnda kurser ha tillkommit efter gemensam framställning från arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. Ämbetsverken ha bl. a. framhållit följande i sin framställning.

Ett ganska konstant behov av yrkesvan arbetskraft föreligger inom vissa industrier, framförallt inom gruppen malmbrytning och metallindustri. En snabbutbildning av arbetskraft genom en organiserad omskolningsverksamhet är angelägen. Även om ansvaret härför i främsta rummet bör åvila industrien, bör samhället dock medverka genom att anordna utbildningskurser. Det bör vara möjligt att genom kurser av omkring sex månaders längd bibringa en utbildning, som möjliggör anställning med relativt kvalificerade arbetsuppgifter. Erfarenheten har visat, att arbetare, som genomgått dylika kurser, relativt lätt kunna placeras. Av olika orsaker är det icke lämpligt eller ens möjligt att för de åsyftade omskolningskurserna anlita arbetslöshetsnämnderna. Bl. a. är det motiverat att med verksamheten förenade kostnader bestridas med statsmedel och att sålunda kommunerna icke böra, såsom fallet är vid de vanliga yrkesutbildningskurserna för arbetslösa, bestrida viss del av kostnaderna. Utbildningen bör jämsställas med arbete i öppna marknaden och lön utgå enligt gällande kollektivavtals (verkstadsavtals) minimilönentariffer. Ett sådant tillvägagångssätt är fördelaktigt med hänsyn till att ersättningen under utbildningstiden bättre kan anpassas till den omskolningsverksamhet, som industrierna själva bedriva. I vissa fall bör även hyres- och resebidrag kunna utgå.

Omskolningskurser av detta slag och med nämnda avlöningsförmåner

böra också kunna anlitas för utbildning åt vissa kvinnokategorier, vilkas arbetskraft skulle vara av stort värde för näringslivet. Frågan om ökade arbets- och försörjningsmöjligheter för änkor, fränskilda och andra kvinnor, som — efter att under längre eller kortare tid ägnat sig åt sina hem — ha anställnings- och anpassningssvårigheter i arbetslivet, har i olika sammanhang diskuterats. Dessa kvinnor ha många gånger icke skaffat sig någon grundlig yrkesutbildning före äktenskapets ingående, och den yrkesträning de fått är också i åtskilliga fall ofullständig och planlös. Att denna kvinnliga arbetskraft kan nyttiggöras i viktiga industrier är ett samhällsekonomiskt intresse.

Kostnaderna för de kurser, som jämlikt statsmakternas beslut kommit till stånd i enlighet med det av arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning framlagda förslaget, fördelas så, att kostnaderna för avlöningar till kursdeltagare samt övriga kurskostnader bestridas från det under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till Yrkesutbildningskurser för arbetslösa m. m. samt kostnaderna för hyres- och resebidrag från det under femte huvudtiteln uppförda reservationsanslaget till Kostnader för överflyttning av arbetskraft.

I viss utsträckning föreligga i fråga om varubud liknande skäl att bereda särskilda omskolningsmöjligheter som beträffande de andra kategorier (parttiellt arbetsföra, utlänningar, friställda byggnadsarbetare, vissa kvinnokategorier etc.), för vilka speciell kursverksamhet organiserats. Sådan kursverksamhet har det företrädet framför yrkesutbildningskurserna för arbetslösa, att vederbörande icke behöver vara anmäld såsom hjälpsökande hos kommunal arbetslöshetsnämnd utan det är tillräckligt att hålla kontakt med arbetsförmedlingen. Några kommunala bidrag erfordras ej heller. Den speciella kursverksamheten kan snabbt anpassas efter skiftande behov och är till sin karaktär närmast en statlig verkstadsskola. Det förefaller kommittén sannolikt, att en dylik kursverksamhet av arbetsmarknadsskäl kommer att äga fortbestånd. I den mån sådana omskolningskurser äro i verksamhet, bör enligt kommitténs uppfattning även varubud kunna få tillträde till desamma. Särskilda sådana kurser böra också kunna anordnas för varubud. Kommittén får därför föreslå, att i mån av behov omskolning av äldre varubud får äga rum på så sätt att *varubuden kunna beredas tillträde till den speciella kursverksamhet, som må finnas anordnad, eller också att speciella omskolningskurser anordnas för denna kategori.* Därvid synes lämpligt att — såsom gäller för övrig liknande kursverksamhet — avlöningar till kursdeltagare och övriga kurskostnader bestridas från det under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till Yrkesutbildningskurser för arbetslösa m. m.

Omskolning i denna ordning av varubud bör dock som regel komma till stånd endast därest andra möjligheter till utbildning icke äro tillfinnandes. De varubud, som skola kunna ifrågakomma, böra ha varit anställda såsom bud under en icke alltför kort tidsperiod och av arbetsförmedlingen ansetts

icke kunna utan fortsatt utbildning beredas en för dem lämplig anställning. En sådan utbildningsverksamhet, som det här är fråga om, bör vidare komma till stånd först sedan vederbörande uppnått en viss ålder. Lämpligt synes vara att såsom villkor föreskriva en ålder av lägst 21 år, varigenom kurserna komma till användning först sedan vederbörande i regel fullgjort sin första värnpliktsjänstgöring. Om lämplig arbetsanställning icke kunnat erhållas vid denna ålder, torde starka skäl föreligga för omskolning.

Grunderna för ersättningar till varubud, som deltaga i omskolningskurser, kunna utformas enligt olika alternativ. Till hjälpsökande arbetslösa, som deltaga i yrkesutbildningskurser, utgå efter behovsprövning dagunderstöd och timpenning. Dessa förmåner äro dyrortsgraderade och kunna med nu gällande belopp uppgå till för ensamstående högst cirka 240 och för familjeförsörjare med barn högst omkring 400 kronor i månaden. Därutöver kan också utgå behovsprövat hyresbidrag med högst 75 kronor för månad till ensamstående och högst 150 kronor till familjeförsörjare. I fråga om omskolning av viss friställd arbetskraft för övergång till verkstadsindustrien utgår, såsom ovan framgått, ersättning enligt gällande kollektivavtals (verkstadsavtals) minimilönstariffer, som äro dyrortsgraderade och innebära en lön av mellan 320—380 kronor i månaden för manliga arbetare, vilka uppnått 20 års ålder och icke tidigare arbetat på verkstad. I vissa fall kan därutöver också utgå hyresbidrag, vilka belasta det under femte huvudtiteln uppförda reservationsanslaget till Kostnader för överflyttning av arbetskraft. Kommittén finner det för sin del mest lämpligt, *att ersättningarna till varubud, som genomgå omskolning, utgå enligt minimilönstarifferna i kollektivavtalen för det yrkesområde, till vilket omskolning sker.* Eftersom omskolningen sannolikt främst kommer att avse övergång till verkstadsindustrien, torde i regel verkstadsavtals minimilönstariffer komma att tillämpas. Därest ersättningen bestäms enligt dessa grunder, synes hyresbidrag icke böra utgå till förevarande kategori.

Omfattningen av den föreslagna utbildningsverksamheten genom speciell kursverksamhet låter sig icke beräknas på förhand. Emellertid kan det i varje fall icke för närvarande bli fråga om omskolning i denna ordning av något större antal varubud. Någon uppräknig av ifrågavarande anslag vid bifall till kommitténs förslag torde f. n. icke erfordras. Initiativet till inplacering av varubud i pågående omskolningskurser för andra kategorier respektive organiserandet av speciella kurser för denna kategori bör ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen och handhavandet av denna kursverksamhet bör — liksom då det gäller övrig kursverksamhet av liknande art — ankomma på överstyrelsen för yrkesutbildning.

Sammanfattning.

Kommittén har i sin framställning behandlat varubudens sysselsättnings- och utbildningsförhållanden, redogjort för motsvarande utbildningsförhållanden i de nordiska grannländerna samt redovisat av kommittén verkställda undersökningar rörande vissa ifrågasatta ytterligare åtgärder för yrkesutbildning åt varubud. Därvid har framkommit, att budsändningsarbetet, trots bristen på ung arbetskraft och vidtagna rationaliseringsåtgärder i fråga om varutransporterna m. m., tager i anspråk ett relativt stort antal personer, varav huvudparten är ungdom. Springpojksarbetet är ett övergångsyrke, och i detta arbete erhålles i allmänhet icke någon yrkesutbildning av större värde för framtiden.

Bristen på ung arbetskraft har medfört ökade möjligheter för varubuden att avancera till affärsbiträden etc. Frågan om åtgärder för yrkesutbildning åt varubud m. fl. är dock icke enbart en fråga om beredande av utbildning för fortsatt anställning inom handel o. d. utan till betydande del en fråga om anordnande av utbildning för övergång till helt andra näringsområden. I den mån sådan utbildning icke beredes varubuden, måste vederbörande, där fortsatt anställning icke kan erhållas inom handeln, söka sig till arbetsområden för vilka icke erfordras någon egentlig utbildning. Om tillgången på ung arbetskraft framdeles ökar och därigenom möjliggör för handeln att öka sin service genom att bl. a. anställa flera varubud, torde vidare möjligheterna för buden att erhålla fortsatt anställning inom handeln komma att minska, för så vitt icke andra kategorier handelsanställda öka i samma takt.

På längre sikt utgöra de få år, varunder varubuden i vissa fall erhålla en högre inkomst än vad en lärling uppnår, en mycket dålig kompensation för vad som går förlorat därigenom, att den för yrkesutbildning mest lämpliga åldern icke utnyttjas för utbildning. Å andra sidan får det icke bortses från att varubuden — med den organisation varudistributionen har — utföra en viktig funktion inom denna. Socialt tillfredsställande kan det dock ej anses vara, att de ekonomiskt sämst ställda, vilka tidigt se sig nödsakade att söka de bättre betalda arbetstillfällena såsom varubud, efter viss tid äro hänvisade till osäkra existensmöjligheter på grund av bristen på yrkesutbildning. Över huvud får det anses vara ett allmänt intresse att för dem, som under några ungdomsår äro varubud, ökade möjligheter skapas för övergång till andra yrken.

Av hela antalet varubud erhåller endast en ringa del någon utbildning för fortsatt anställning såsom affärsbiträden etc. eller för övergång till andra näringsområden. För att icke varubuden i det stora flertalet fall uteslutande skola vara hänvisade till att övergå till okvalificerat arbete *föreligger behov av vidgade utbildningsmöjligheter och kommittén föreslår, att åtgärder i*

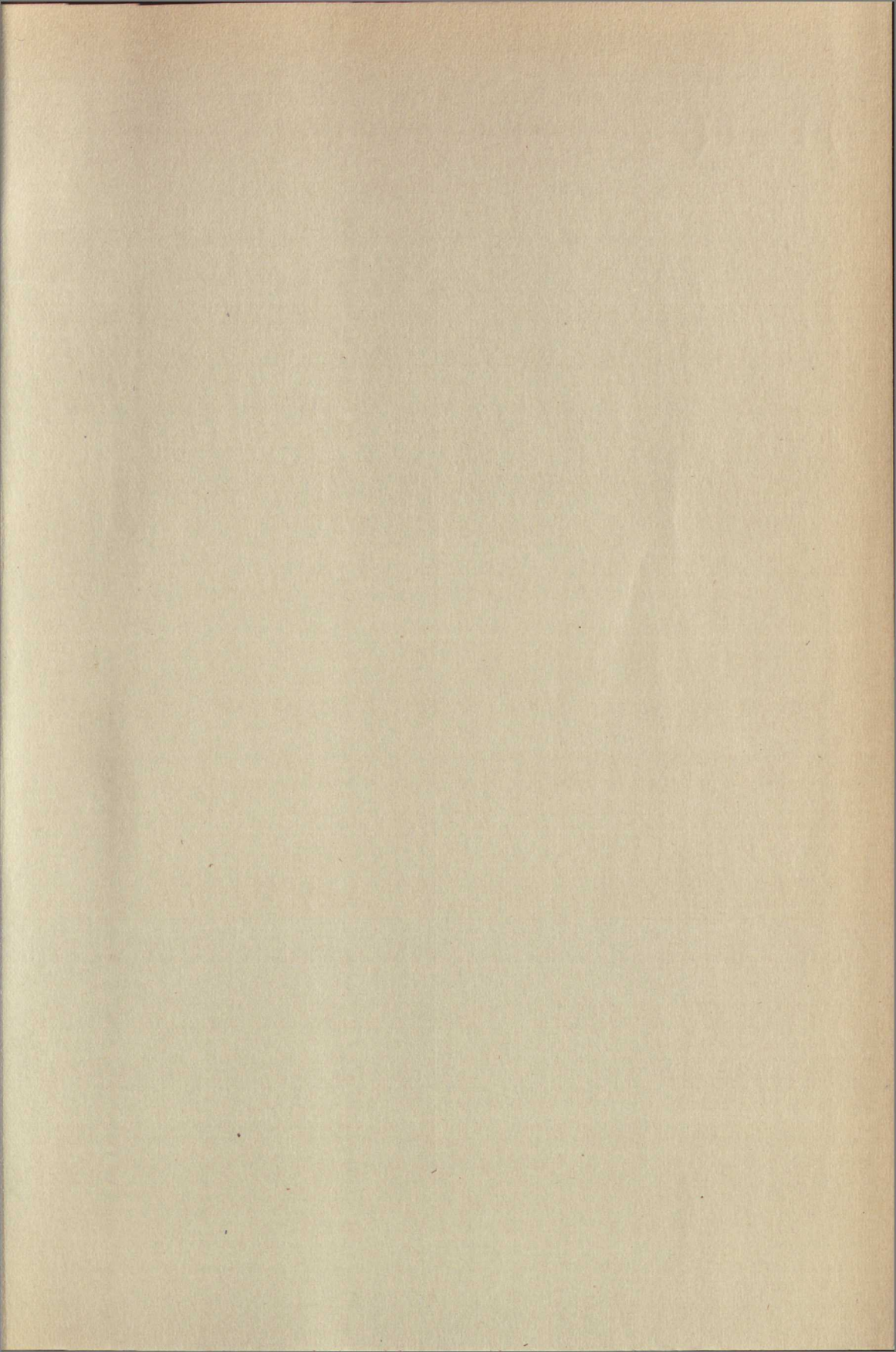
sådan riktning vidtagas. Enär yrkesvägledningsverksamhetens resurser för närvarande måste betecknas såsom otillräckliga, understryker kommittén även vikten av att ökade möjligheter skapas för en effektiv upplysnings- och rådgivningsverksamhet till ledning för varubudens yrkesval.

Om yrkesundervisning av sådan omfattning, att den får reell betydelse för varubudens framtida yrkesutövning, skall kunna komma till stånd, måste enligt kommitténs mening *en väsentlig del av undervisningen, i regel minst två tredjedelar, förläggas till arbetstid och icke föranleda löneavdrag.* Detta bör gälla både utbildning för fortsatt anställning som affärsbiträde, kontorist etc. och utbildning för övergång till andra näringsområden än handel o. d. Med hänsyn till det intresse, som vederbörande arbetsmarknadsorganisationer visat bl. a. i yttranden till kommittén i denna fråga, bör enligt kommitténs mening försök göras att genomföra förslaget på frivillig väg. För att detta skall bli möjligt torde erfordras, *att huvudorganisationerna på arbetsmarknaden rekommendera detsamma.* Vid överläggningar med representanter för berörda organisationer har kommittén därför föreslagit, att arbetsmarknadsorganisationerna träffa överenskommelse av innebörd, att i fråga om yrkesutbildning för varubud i regel minst två tredjedelar av undervisningen skall äga rum på arbetstid utan löneavdrag. Frågan har i första hand upptagits till behandling i det av arbetsgivareföreningen och landsorganisationen gemensamt tillsatta Arbetsmarknadens yrkesråd, som tillställt sina huvudmän ett tillstyrkande uttalande i ärendet. Den fortsatta handläggningen av frågan ankommer närmast på arbetsmarknadens huvudorganisationer.

Därest en mera omfattande frivillig undervisning för varubud skall kunna genomföras, erfordras vidare en synnerligen kraftig propaganda för saken. Önskvärt är att de av frågan närmast berörda arbetsmarknadsorganisationerna ordna en sådan upplysningsverksamhet för medlemmarna i sina respektive organisationer. Vidare vore det av värde, om yrkesskolorna kunde bedriva ökad propaganda.

I fråga om ordnandet av undervisning åt varubud för fortsatt anställning inom handel o. d. har kommittén förutsatt, att denna undervisning till största delen skall kunna äga rum inom det nuvarande yrkesskolväsendet. Självfallet äro därjämte åtgärder, som enskilda företag eller branschorganisationer kunna vidtaga för att ordna yrkesutbildning åt varubud, värdefulla. Även i fråga om att ordna yrkesutbildning åt varubud m. fl. för övergång till andra näringsområden än handel o. d. torde vissa möjligheter finnas att i yrkesskolorna bereda sådan utbildning. Dessa möjligheter torde dock icke vara tillräckliga och vissa svårigheter föreligga att på deltid giva en för övergång exempelvis till industriellt arbete tillräckligt omfattande praktisk-teoretisk grundläggande utbildning. Såsom en ytterligare utväg att tillgodose behovet av utbildning för övergång till andra näringsområden än handeln har kommittén funnit nödvändigt föreslå, att *äldre varubud skola kunna beredas tillträde till den speciella kursverksam-*

het, som må finnas anordnad, eller också att speciella omskolningskurser anordnas för denna kategori. Initiativet till inplacering av varubud i pågående omskolningskurser för andra kategorier respektive organiserandet av speciella kurser för varubud bör ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen och handhavandet av denna kursverksamhet bör — liksom då det gäller övrig kursverksamhet av liknande art — ankomma på överstyrelsen för yrkesutbildning.

Statens offentliga utredningar 1949

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Utredning med förslag om lösdrivarlagens upphävande m. m. [4]
Kriminalvård i frihet. Fångvårdsstyrelsens utredning ang. skyddsarbetets organisation m. m. [6]
Betänkande ang. förbättrad insyn i enskilda företags ekonomiska förhållanden. [8]
Betänkande med förslag till lag om registrerade för-
eningar m. m. [17]
Betänkande med förslag till lag om sjömansskatt m. m. [27]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Kommunallagskommitténs betänkande 2 med förslag till ändrade bestämmelser om ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag. [24]

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 3. Betänkande ang. beskattning av realisationsvinster, m. m. samt ackumulerade inkomster. [9]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande med förslag till indexreglering av folkpensionerna. [7]
Utredning rörande folkpensionärernas bostadsförhållanden och bostadskostnader. [12]
P. M. med synpunkter på det svenska långtidsprogrammet. I anslutning till OEEC:s interimrapport. [15]
1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. 2. Utredning med förslag till lagstiftning rörande tillfälliga bostäder vid skogs- och flottnings- m. fl. arbeten. [19]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 9. Tiden juli 1947—juni 1948. [30]
Social upplysning. [31]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande om sinnesslövrården. [11]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 17. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Värmlands län. [10] 2:3—4. Uppsala län och Södermanlands län. [29]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Norrlandskommitténs principbetänkande. Första delen. Norrländska utvecklingslinjer. [1] Andra delen. Särskilda utredningar. [2] Tredje delen. Utlåtanden och förslag i vissa frågor. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Lagberedningens utlåtande angående lagstiftning; om gräns mot allmänt vattenområde. [23]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kvalitetsforskning och konsumentupplysning. [18]

Kommunikationsväsen.

Principer och metoder för kostnadsberäkningar vid statens järnvägar. [5] Bilagor. Produktions- och kostnadsstrukturen vid statens järnvägar. [14]
Svensk hamnbyggnadspolitik. [21]

Bank-, kredit- och penningväsen.

1945 års bankkommitté. Betänkande med förslag om inrättande av en statlig affärsbank. [13]

Försäkringsväsen.

1945 års försäkringsutredning. 1. Principbetänkande rörande försäkringsväsendet. [25] 2. Betänkande med förslag till lag om trafikförsäkring m. m. [26]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Dissenterlagskommittén. Betänkande med förslag till religionsfrihetslag m. m. [20]
Folk- och skolbibliotek. Betänkande och förslag av-
givet av folkbiblioteksakkunniga. [28]
Yrkesutbildning för varubud m. fl. [32]

Försvarsväsen.

Promemoria över preliminär utredning rörande befälsrekryteringen inom försvaret. [16]
Betänkande rörande gallring av handlingar hos vissa av försvarets myndigheter. [22]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.